

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

Diplomová práce

Bc. Kiril Christov

Etnologie gagauzské vesnice Bălgarevo.

Identita bulharských Gagauzů

Ethnology of Gagauz Village Bălgarevo.

The Identity of Bulgarian Gagauzes

Praha 2020

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marek Jakoubek, Ph.D., Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 4. května 2020

Kiril Christov

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Marku Jakoubkovi, Ph.D., Ph.D. za vedení mé diplomové práce, jeho trpělivost, poskytnutí zdrojů a všechnen čas, který mi věnoval. Dále bych rád poděkoval všem informátorům a obyvatelům Bălgareva za jejich ochotu k rozhovorům, přátelství a pohostinnost.

Klíčová slova:

Gagauzové, Bulharsko, terénní výzkum, identita, etnicita.

Keywords:

Gagauzes, Bulgaria, field research, identity, ethnicity.

Abstrakt

Práce Etnologie gagauzské vesnice Bălgarevo. Identita bulharských Gagauzů představuje etnogenezi a hypotézy o původu Gagauzů. Autor interpretuje etnickou identitu bulharských Gagauzů z vesnice v severovýchodní části Bulharska.

Na základě výstupů z terénního návratového výzkumu, empirických údajů a prostřednictvím projekce samotných aktérů, identifikuje základní charakteristiky gagauzské identity: původ, jazyk, náboženství a tradice.

Autor popisuje symboly a znaky významné pro samotnou komunitu a odpovídá na otázku, zda je možné označit současné bulharské Gagauze za etnickou skupinu, jak se identifikují a na základě kterých atributů.

Prostor je dán probíhajícími revitalizačními změnám na pozadí nových ekonomických a sociokulturních procesů.

Práce je doplněna o kazuistiku a badatelskou reflexi.

Abstract:

The work of Ethnology of the Gagauz village of Bălgarevo. The identity of the Bulgarian Gagauz represents the ethnogenesis and hypotheses about the origin of the Gagauz.

The author interprets the ethnic identity of the Bulgarian Gagauz from a village in the northeastern part of Bulgaria. Based on the outputs of field return research, empirical data and through the projection of the actors themselves, it identifies the basic characteristics of Gagauz identity: origin, language, religion and tradition. The author describes the symbols and signs important for the community itself and answers the question of whether it is possible to label the current Bulgarian Gagauze as an ethnic group, how they identified themselves and on the basis of which attributes.

The space is given by the ongoing revitalization changes against the background of new economic and socio-cultural processes.

The work is supplemented by case studies and research reflection.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	CÍL PRÁCE A SOUČASNÝ STAV BÁDÁNÍ.....	2
3	TEORETICKO-METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA.....	3
3.1	SOUHRN DOSAVADNÍCH POZNATKŮ.....	4
3.1.1	<i>Etnické menšiny v Bulharsku .....</i>	<i>4</i>
3.1.2	<i>Gagauzové v Bulharsku .....</i>	<i>5</i>
3.1.3	<i>Gagauzové ve světě.....</i>	<i>5</i>
3.1.4	<i>Etnogeneze a hlavní hypotézy.....</i>	<i>7</i>
3.1.5	<i>Neslovanský původ Gagauzů .....</i>	<i>7</i>
3.1.6	<i>Slovanská hypotéza .....</i>	<i>7</i>
3.1.7	<i>Turkická hypotéza .....</i>	<i>8</i>
3.1.8	<i>Protobulharská hypotéza .....</i>	<i>9</i>
3.1.9	<i>Gagauzština .....</i>	<i>10</i>
3.2	KONSTRUKTIVISTICKÉ POJETÍ	11
3.2.1	<i>Identifikace k určité skupině .....</i>	<i>12</i>
3.3	ETNICITA.....	12
3.3.1	<i>Primordialistické a modernistické pojetí.....</i>	<i>14</i>
3.4	KOLEKTIVNÍ PAMĚŤ.....	16
3.4.1	<i>Problematika falešných vzpomínek.....</i>	<i>16</i>
3.4.2	<i>Kulturní paměť.....</i>	<i>17</i>
3.5	PAMĚŤ A IDENTITA.....	17
3.5.1	<i>Konstrukce kolektivní paměti a kolektivní identity .....</i>	<i>17</i>
3.5.2	<i>Národní konstrukce.....</i>	<i>19</i>
3.5.3	<i>Etnická konstrukce.....</i>	<i>19</i>
4	METODOLOGIE.....	20
4.1	FÁZE VÝZKUMU.....	20
4.1.1	<i>Rešerše zdrojů.....</i>	<i>20</i>
4.1.2	<i>Sběr etnografických dat .....</i>	<i>21</i>
4.1.3	<i>Etnologický terénní výzkum .....</i>	<i>22</i>

5	JIŽNÍ DOBRUDŽA	23
6	GAGAUZSKÁ VESNICE BÄLGAREVO	25
6.1	VÝZKUMNÝ POBYT	26
7	INTERPRETACE IDENTITY BULHARSKÝCH GAGAUZŮ.....	28
7.1	VZPOMÍNÁNÍ	30
7.2	PŮVOD, JAZYK, NÁBOŽENSTVÍ, TRADICE.....	30
7.2.1	<i>Otázka původu .....</i>	31
7.2.2	<i>Omluva jazyka a osmanský komplex.....</i>	31
7.2.3	<i>Jazyková identita .....</i>	33
7.2.4	<i>Náboženská identita.....</i>	33
7.2.5	<i>Tradice bulharských Gagauzů.....</i>	34
7.3	SOUČASNÉ ZMĚNY	37
8	BULHARSKÁ GAGAUZKA ANASTASIA	39
9	BADATELSKÁ REFLEXE	40
10	ZÁVĚR	43
11	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	45
12	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	48
	PŘÍLOHA 1.....	I
	PŘÍLOHA 2.....	II

Předmluva

Touto prací autor navazuje na vlastní bakalářskou práci Gagauzové severovýchodního Bulharska (Christov, 2015), která se věnovala identifikování lokalit obývaných Gagauzy a strategii pojmenovávání.

Díky interpretacím dat z terénních výzkumů z roku 2014, sesbíraných písemných a obrazových materiálů z místních zdrojů, mohlo být navázáno dalšími pobyty ve stejné lokalitě v letech 2016-2017.

Předmětem výzkumu byli bulharští Gagauzové z vesnice Bălgarevo. Pravděpodobně jediného sídla s tak početnou a homogenní skupinou, která dovozovala kvalitativní výzkum.

Na základě dat z rešerší sesbíraných zdrojů v průběhu výzkumů, biografií, genealogií, rozhovorů a zúčastněného pozorování bylo možné pokusit se uchopit konstrukci etnických identifikačních znaků: jazyka, etnického vědomí, symbolických hranic, etnodiferenciačních znaků, kulturních specifík a paměti.

Práce je členěna do třech celků.

V první celku je popsán cíl práce a současný stav bádání. Stať obsahuje soupis nejvýznamnějších literárních zdrojů o Gagauzech, od nejstarších zmínek po současné terénní výzkumy prováděných bulharskými badateli a práce českých autorů. Následuje souhrn dosavadních poznatků, kde jsou popsány nejpočetnější etnické menšiny v Bulharsku a uvedeny známé poznatky o Gagauzech v Bulharsku i ve světě.

Zvláštní důraz byl kladen na etnogenezi a jednotlivé významné hypotézy k původu Gagauzů, které jsou autory zpracovávány po více jak jedno století. Sestavení soupisu předcházelo rozsáhlé studium sesbíraného materiálu v průběhu badatelských pobytů a z dostupné literatury psané bulharsky.

Pro pochopení interpretace závěrů a metod práce autora v terénu bylo nutné určit teoretickou základnu s výčtem stěžejních východisek a pojmů. Těm jsou věnovány poslední kapitoly prvního celku.

Druhý celek obsahuje metodologii a popis fází samotného výzkumu.

Ve třetí části jsou uvedeny analytické interpretace rozčleněné podle témat. Řazení kapitol je kruhové. Z vnější oblasti celého regionu je postupováno do středu k jednotlivým aktérům. Tato část obsahuje kazuistiku a badatelskou reflexi.

Shrnutí poznatků je součástí závěrečné kapitoly.

Text je doplněn obrazovou přílohou, výčtem digitalizované literatury a pasportizací informátorů.

Oproti harmonogramu byla zásadně dopracována část o etnogenezi. Při posledním pobytu v roce 2017 byl shromážděn další materiál, který byl následně v roce 2018 zpracován.

1 Úvod

Předkládaná práce představuje kulturní a etnickou menšinu bulharských Gagauzů. Svět neustále přichází v nekončícím procesu o jedinečné komunity sdílející jazyk, zvyky a minulost, ale zároveň je svědkem neustálého vytváření nových skupin – zárodků nových kultur. Zde je třeba vyzdvihnout úkol a praktičnost antropologie, která tyto procesy sleduje a zprostředkovává je veřejnosti ve formě vědeckého svědectví a výpovědí.

Vzhledem k velmi omezeným písemným zdrojům v českém jazyce o Gagauzech, je třeba vycházet především ze zahraniční literatury. Zásadní jsou práce bulharských badatelů. Popis skupiny je konkretizován¹ jako relativně stabilní – byť nepočetná – komunita v rámci etnoprostoru severovýchodního Bulharska.

Přestože po pádu komunistického režimu v Bulharsku došlo k přijetí nové ústavy, která zaručuje občanům náboženské a kulturní svobody, pojem národnostní menšina Bulharská ústava nepoužívá a není nikde v dokumentu uveden. Hlavním důvodem není apriori persekuce a pronásledování menšin, ale zamezení vytváření autonomních oblastí, tak jako k tomu došlo nedávno v Moldávii právě Gagauzy. Ústava dále nedovoluje vznik politických stran etnických či náboženských, a žádný paragraf neošetřuje kolektivní práva menšin tak, jak je to např. v Ústavě České republiky.

Etnografie je autorem této práce vnímána jako výzkumná praktika – praktikování etnografie (Stöckelová, 2013, s. 9).² V textu není uvedena část věnující se příslušnosti etnologie v rámci věd o člověku. Jevy a fakta, viděná z pohledu aktérů společenstva bulharských Gagauzů, jsou dávana do kontextu známého antropologického vědění. Z perspektivy sociokulturní antropologie je tato práce etnologická – postavená na jevech popsaných během etnologického výzkumu v terénu. Jednotlivá zjištění jsou pak konfrontována s publikovanými informacemi badatelů, kteří se v předchozích dvaceti letech tématu věnovali a kteří sami terénní výzkum v regionu prováděli.

„Na rozdíl od sociologie, kde je týmová spolupráce vcelku běžnou výzkumnou praktikou, antropologii stále ovládá postava osamělého etnografa, který se vystavuje kouzlu i nástrahám neznámého terénu, aby pro nikl do jeho tajemství“ (Stöckelová, 2013, s. 27).

---

¹ Podle Eriksena (2008, s. 364).

² Autor této práce se stotožňuje s paradigmatem sociokulturní antropologie.

Kvalitativní terénní výzkum může přispět k pochopení sociální skutečnosti aktérů, a to z jejich vlastního pohledu, a doplnit tak bohatou mozaiku složité sítě etnických skupin na Balkánském poloostrově.

2 Cíl práce a současný stav bádání

Cílem práce je podat interpretaci identity bulharských Gagauzů na základě výstupů z terénního návratového výzkumu a empirických údajů prostřednictvím projekce samotných aktérů, představit symboly a znaky významné pro samotnou komunitu a interpretované v různých sociokulturních situacích (např. ve folklóru, každodenních činnostech, rituálech).

V současnosti neprobíhají žádné systematické výzkumy Gagauzů v Bulharsku. Návratový terénní výzkum autora je jedním z mála pokusů v posledních dvaceti letech o antropologický výklad a interpretaci této skupiny.

Ambicí práce je zodpovědět otázku, zda můžeme skutečně označit současné bulharské Gagauze za etnickou skupinu a zda se identifikují jako Gagauzové a na základě kterých atributů a zda začala, jakým tempech a v jakém rozsahu etnorevitalizace.

Nejrozsáhlejší dílo o Gagauzech je ruský sborník Gagauzi (Guboglo, 2011). Této etnické skupině se věnuje Katchakovski (2005), který svůj výzkum prováděl na Krymu.

Jeden z mála antropologických pokusů o vysvětlení původu nalezneme v práci *The Gagauz, a Linguistic Enclave, are not a Genetic Isolate* (Nasidze, 2007). Práce z oblasti genetické antropologie potvrzuje, že v minulosti docházelo ke kombinaci genů z okolních společností. Gagauzové pravděpodobně mohli díky svému náboženství uzavírat sňatky i mimo svou společnost.

Na rozdíl od České republiky nebyla v Bulharsku tradice výzkumu „exotických kultur“. V dobách socialismu ve 20. století nebylo politicky pohodlné podporovat výzkumy mezi jazykově odlišnými skupinami a podporovat myšlenky související s vnitřní variabilitou etnického života Bulharů, která byla systematicky potlačována.

Bulharské práce, které se věnují Gagauzům, jsou především věnovány lidové kultuře a folklórním projevům. Samotní autoři se považují za etnology/etnografy a folkloristy zkoumající vlastní tradice.³

Velmi populární jsou různé interdisciplinární práce zabývající se otázkou původu.⁴

---

³ O současné antropologii a příbuzných disciplínách v Bulharsku blíže informuje např. Milena Benovska (2007).

⁴ Výčet některých autorů a hlavní hypotézy jsou rozpracovány v následujících kapitolách.

První autorkou v postkomunistickém Bulharsku, která vypracovala etnologickou studii o Gagauzech vyzdvihující význam jejich dvojjazyčnosti je Vanja Mateeva (2006). Autorce se podařilo ve studii popsat folklór a každodennost bulharských Gagauzů, ve kterých se projevuje jak slovanská bulharština, tak turkická gagauzština.⁵

V opozici k výše uvedeným autorkám je Nenov (2010, s. 83), který považuje výzkum Gagauzů v Bulharsku za „místní etnografický dekorativní folklorní element, který nepřichází z žádnými novými poznatky“.

V české jazyce⁶ zpracovává ve své práci *Gagauzové – jazyk a jejich etnická identita* Mayer (2015) výsledky výzkumu v Moldavsku. Dlouhodobě se výzkumu etnik na Krymu věnuje Lozoviuk a v Bulharsku a Řecku působily Neužilová a Reifová (Reifová, 2015) z České zemědělské univerzity v Praze, které v těchto zemích absolvovali výzkum v roce 2013.

V češtině je publikována vůbec první práce, která popisuje gagauzské osady v Bulharsku a která se věnuje otázkám původu Gagauzů. Autorem práce je v Bulharsku dobře známý Konstantin Jireček (1888).⁷

3 Teoreticko-metodologická východiska

Pro teoretickou přípravu je stěžejní souhrn dosavadních poznatků. Pro řešení otázky identity etnické skupiny bulharských Gagauzů je důležitým tématem jejich etnogeneze. V následujících podkapitolách jsou popsány stěžejní hypotézy o jejich původu, a to na základě zpracování zdrojů zahraničních autorů.

Ve druhé části této kapitoly jsou uvedena důležitá metodologická východiska a nástin teoretické základny. Po zkušenostech z předešlých pobytů, byla stanovena teoretická východiska, která budou uplatňována při dalších pobytech. Autora práce bude zajímat kolektivní paměť skupiny, to, jak sami sebe identifikují a jakým způsobem jsou jejich vzpomínky utvářeny. Jakým způsobem dochází k jejich identifikaci ke skupině a zda o nich můžeme relevantně hovořit jako o etnické skupině, která se odlišuje od majoritní společnosti.

Níže nastíněné teorie o etnicitě, kolektivní paměti, vztahu paměti a identity a konstrukci paměti budou aplikovány na poznatky z terénního výzkumu.

---

⁵ Mateeva (2006) navíc v publikaci popsal případy, kdy při běžných lidových rituálech (např. vánočních) bylo používáno více jazyků, kromě bulharštiny a gagauzštiny, také rumunština. Což by nemělo být překvapující, vzhledem k jazykové rozmanitosti v dobрудžanské oblasti.

⁶ Včetně autora tohoto textu.

⁷ Jireček pobýval v Bulharsku od roku 1879, zastával funkci ministra školství ve vládě knížete Alexandrea Battenberga po státním převratu v roce 1881 (Rychlik, 2000, s. 234–236).

3.1 Souhrn dosavadních poznatků

3.1.1 Etnické menšiny v Bulharsku

Etnická paleta Bulharska byla a je velmi pestrá. Etnické skupiny jsou charakterizovány užíváním různých jazyků, náboženstvím, původem a netradičními kombinacemi těchto stěžejních projevů.

V minulosti byla práva etnických menšin utlačována, např. násilným přejmenováváním turkických jmen v osmdesátých letech 20. stol., důsledná sekularizace, prosazování myšlenek „bulharského původu“ jazykových menšin, zákaz vydávání tisku v jiném než bulharském jazyce apod.

K uvolňování politiky a přístupu k menšinám postupně začalo docházet až od roku 1990.

Etnika současného Bulharska jsou dnes již dobře popsána a charakterizována.

Nejpočetnější etnickou skupinou jsou Bulhaři, kterých žije v zemi 84,8 % (Anon, 2019).⁸ Nejpočetnější etnickou menšinu tvoří dodnes Turci (8,8 %). Na základě ústavy z roku 1947 získali Turci v Bulharsku poměrně značnou kulturní autonomii (např. náboženské školy). Následovaly vlny emigrace a tlaky na jejich asimilaci.⁹ Nejen pro Turky byl zásadní rok 1960, kdy byla v Bulharsku zavedena ve školách výuka pouze v bulharštině.

Pomaci jsou další muslimskou menšinou. Bulharofonní etnikum obývající severovýchodní Bulharsko a okolí města Ruse. „Teprve v posledních letech vycházejí v Bulharsku vědecké práce, které postulát Pomaků jako násilně islamizovaných pravoslavných Bulharů zpochybňují“ (Anon., 2012).

Velkou etnickou skupinu tvoří Romové. Podle Evropské komise tvoří 4,9 % populace. Odhady jejich počtu se ale značně liší (počty jsou v různých zdrojích uváděny ve stovkách tisíc).

Bulharsko a Řecko obývají grekofonní, kočovní Karakačané, které českým čtenářům představuje ve svých pracích Gabriela Fatková.¹⁰ Mezi bývalé kočovníky můžeme ještě zařadit Aromuny, jejichž počet se uvádí kolem deseti tisíc (Anon., 2012).

---

⁸ Počty v procentech jednotlivých menšin je uváděno podle informací Evropské komise z roku 2019 (EURYDICE).

⁹ Vážnou překážkou v asimilaci Turků a Pomaků bylo jejich náboženství.

¹⁰ Např. v práci Karakačanská pezie 21. století: Velika Chătova (2013).

Kromě málo početných skupin Makedonců, Řeků a dalších etnik, v severovýchodní části Bulharska se můžeme setkat s Gagauzy, kterými se věnuje tato práce.

3.1.2 Gagauzové v Bulharsku

Jireček (1888) nastínil oblast obývanou Gagauzy od Varny a blízkých vesnic lemujiících moře až k ústí Dunaje s centrem v Balčiku. Ve vnitrozemí určil oblasti severního Provanjska, okolí Dobriče a Šumenu.

Podle údajů z roku 1992 (Mateeva, 2006, s. 183) v Bulharsku při sčítání lidu uvedlo gagauzštinu jako mateřský jazyk pouze 63 osob. Za Gagauze (etnickou skupinu) se ve stejném roce identifikovalo 1478 osob. Neoficiální odhady udávají počet 40 000 Gagauzů (2007, s. 7).

Současní autoři¹¹ nejčastěji lokalizují Gagauze do oblasti Jižní Dobruže.

Podle Diamadiev-Jordanové (2011, s. 29) obývají Kavarnu, Bălgarevo a vesnice v okolí Šably a Varny.

Stamenová (2007) rozšiřuje výčet oblastí o Provanjsko a Novopazarsko.

O osídlení Gagauzy v oblasti okolí města Kavarny pojednává sborník *Kavarna* (Vasilev et al., 1984), práce *Rodeni ot boga* (Veliev, 2012) nebo *Enciklopedija Kavarna* (Karanfilov, 2003).

3.1.3 Gagauzové ve světě

Gagauzové obývali v 19. století na Balkánském poloostrově osady v Rumunsku, Řecku a Turecku. Podle Kolarové (1982 in Mateeva, 2006, s. 19) žili ve východní Trákii. Během rusko-tureckých válek se značná část bulharského obyvatelstva přesunula z východní Trákie do dnešního Bulharska.

Stamenová (2007, s. 7) uvádí, že všechny migrační toky Gagauzů do Sovětského svazu a do Střední Asie ve 20. stol. byly součástí migračních toků bulharského obyvatelstva.

Přesídlování Gagauzů, spolu s Bulhary, bylo následkem stalinových represí ve 40. letech 20. stol. V oficiálních ruských dokumentech (Mateeva, 2006, s. 21) jsou Gagauzové registrováni jako Bulhaři nebo Bulhaři hovořící turecky.

Díky tomu téměř neexistují relevantní zdroje o Gagauzích z Bulharska.

Populaci Gagauzů nyní tvoří celosvětově přibližně 350 000 osob. Nejpočetnější diaspora žije na území Moldavska (150 000 osob), kam byli přesídleni v 18. a 19. století.

---

¹¹ Autor této práce potvrdil (2015) lokalitu s výskytem bulharských Gagauzů v části severovýchodního pobřeží v oblasti Dobruža.

Známé jsou jejich snahy o založení vlastního státu, které se projevují od 80. let 20. stol. Je to jediná diaspora Gagauzů, která má autonomní tendence. V Moldavsku v letech 1946-1947 byla situace velmi tragická. udává se, že kvůli špatné zemědělské produkci asi 40-60 % Gagauzů zahynulo hlady. Oficiální sdělení k události byly špatné přírodní podmínky. Dnes již o této etapě lze svobodně hovořit. V některých moldavských vesnicích obývaných Gagauzy byly postaveny památníky připomínající tragické události. V dobách Sovětského svazu však nebyli pronásledováni pouze zemědělci za účelem kolektivizace. Na decimování populace se podílely četné protináboženské restriktce. Místo pravoslavných chrámů byly stavěny domy kultury, které samozřejmě nesloužily k zachování kultury Gagauzů, ale jejich hlavním účelem bylo vytvoření tzv. „sovětského muže“. Některé pravoslavné chrámy byly uzavřeny již v roce 1940 a jiné o něco později. Byly přestavovány na sklady nebo muzea, ale mnoho staveb zůstalo prázdných. V jižní části Moldavska se podařilo uchovat gagauzskou kulturu a ustanovena byla i písemná forma jazyka založená na azbuce. Začali zde vycházet první publikace v gagauzštině a dokonce se jazyk začal vyučovat na školách. Když M. Gorbačov zahájil politiku Perestrojky, Gagauzové začali bojovat o svou nezávislost. V jižní části Moldavska se objevilo sociální hnutí „Gagauz halkı“, ale po nějaké době bylo hnutí zakázáno, navzdory vysoké podpoře. Po četných demonstracích byla vyhlášena Gagauzská republika. Čímž započaly konflikty mezi Gagauzy a Kišiněvem. V čele gagauzské republiky stál Štěpán Topala. Úřady v Kišiněvě posílaly proti Gagauzům tzv. „dobrovolníky“, proti kterým zasáhla až Moskva.

Gagauzové dlouho nemohli dosáhnout kompromisu. Dohodě došlo až v roce 1994, kdy region získal autonomii a zřízena byla autonomní území Gagauzie. Území se rozprostírá na ploše 1832 km² a skládá se ze tří částí. Největší oblastí je ta mezi městy Krym a Chadir Lunga. Druhá oblast leží v jižní části Moldavska u města Valkanes třetí část kolem Gagaie Yeri. Hlavním městem gagauzské autonomie je město Komrat. Úředními jazyky jsou ruština moldavština (a rumunština). Autonomie má své úřady a symboly. Vládce nosí titul Baškan. V Komratu se nachází parlament a vláda. Volby jsou demokratické, ale určité tlaky na ovlivňování zdejší politiky z Kišiněva jsou patrné. Gagauzská autonomie obdržela některá administrativní práva, ale ústřední vláda provádí zahraniční i měnovou politiku (Hatlas, 2011).

Další současné populace obývají místa v Rusku, konkrétně v okolí Rostova, Turecku, Oděsu v Ukrajině, Rumunsko, Bulharsko, Řecko a Makedonii (Anon., 2013). Podle Mateevy (2006) existují ještě oblasti s výskytem Gagauzů v Kazchstánu a střední Asii.

3.1.4 Etnogeneze a hlavní hypotézy

Otázka původu Gagauzů zůstává nadále předmětem vědeckého bádání. Není mnoho publikovaných textů věnovaných Gagauzům, které by otázku etnogeneze opomíjely a každá významná nová práce přichází s novými interpretacemi. Mezi autory různých hypotéz můžeme řadit¹² Jirečka 1888, Dimitrova 1909, Rubolga 1967, Sačeva 1977, Pokrovskaju 1978, Gradešlijeva 1993, 1994, Gurgurova 1998, Stamenovou 1998 a Šabavova 1999 (Mateeva, 2006, s. 23).

Následující výčet hypotéz etnogeneze od Mateevy (ibid.):

- neslovanský původ (Řekové, Vlachové),
- slovanská hypotéza (poturečtění),
- turkická hypotéza (potomci turkických kmenů),
- protobulharská hypotéza (potomci Protobulharů).

3.1.5 Neslovanský původ Gagauzů

Především rumunští autoři se kloní k hypotéze neslovanského původu Gagauzů. Nikolay v roce 1984 (in Mateeva, 2006, s. 24) přišel s myšlenkou starověkého řeckého původu. Jeho krajané Botnarescu a Hadjedeu považovali Gagauze za domorodé obyvatele Balkánu.

Později na teorii poturčených Řeků navázal Hatlas ve své práci *The Gagauz People in Bessarabia* (2011).

3.1.6 Slovanská hypotéza

Slovanská (slavická) hypotéza se zrodila koncem 19. stol., kdy vyvstala diskuse o původu Gagauzů v souvislosti s osudem osadníků z bulharských zemí v Besarábii a byla spontánní reakcí bulharské inteligence proti asimilační politice vůči migrující populaci. Asimilace se týkala jak Gagauzů, tak Bulharů. Pro obě skupiny byla nově povinností výuka ve školách pouze v ruštině, což vyvolalo protesty aktivistů národního osvobozenického hnutí nejen v Besarábii, ale také v Bulharsku (Mateeva, 2006, s. 25).

Jedním z prvních, kdo obhajoval tezi o bulharském (slovanském) původu Gagauzů byl G. C. Rakovski, který zdůrazňoval sebeidentifikaci Gagauzů jako Bulharů, kteří přijali turecký jazyk v době osmanské nadvlády.

---

¹² Řazeno chronologicky.

Tato hypotéza má vycházet ze samotných tvrzení bulharských Gagauzů (ibid.).

Teorie si udržela dominantní místo v etnologických pracích téměř sto let. Tato „gagauizace“ však staví pouze na jediném argumentu – přijetí jazyka z důvodu obrany před Osmany.

Vzhledem k neexistenci relevantních písemných pramenů je složité zpětně hodnotit tendenci vědců upřednostňujících slovanskou hypotézu.

3.1.7 Turkická hypotéza

Jireček v knize *Cesty po Bulharsku* (1888, s. 606–622) popisuje svou cestu mezi Varnou a Kaliakrou a jednu skupinu, která ho zaujala – křesťany hovořící turecky. Jireček popisuje, že osídlení Gagauzů muselo být mnohem rozsáhlejší. Úbytek území, které obývají Gagauzové dává do souvislosti s ruskými válkami v posledních 120 letech. Domníval se, jako mnozí po něm, že Gagauzové mají původ v některém tureckém kmeni, který se v jižní Dobrudže usadil ještě před příchodem křesťanů.

Rychlík (2000, s. 101) souhlasí s více jak sto let starou hypotézou Jirečka. Oba autoři považují Gagauze za potomky Kumánů¹³, turkotatarského kmene, kteří prokazatelně žili na černomořském pobřeží od 12. stol.

Původ Kumánů je, stejně jako u většiny obdobných kmenů, dodnes nejasný. O jejich výskytu a historii se dozvídáme od mnoha arabských a perských autorů, a to již o 9. stol. (Škoda, 2015, s. 161).

Inspirací pro Jirečka byla bezesporu teorie o potomcích Kumánů profesora Grigoroviče, kterou uveřejnil v roce 1869. Ruský učenec své teze staví na lingvistické analýze a pozorování gagauzských zvyků a chování, které považoval za totožné s projevy u Kumánů (Mateeva, 2006, s. 29). Autorka dodává, že tzv. kumanská hypotéza staví především na povrchním lingvistickém srovnání a důsledná lingvistická analýza nebyla zastánci nikdy provedena (ibid.)

Stejná kmenová teorie, ale jiný kmen. Jedním z autorů, který se přiklání k názoru, že nejpravděpodobnější původní kmen Gagauzů byli Oguzové¹⁴ je Manov (2015) který upřesňuje výskyt prvních Gagauzů do 9. stol.

Pravděpodobně prvním autorem oguzské teorie je ruský učenec Moškov. Z počátku nerozlišoval Kumány od Oguzů, ale na základě poznatků z ruských kronik, kde byly

---

¹³ V literatuře se setkáme s názvem kmene Kypčakové, Kipčakové nebo Polovci, srov. s (Škoda, 2015).

¹⁴ Také Uzové nebo Oghuzové.

Oguzové uváděni jako Torksové, Moškov názor změnil a Oguzy označil za samostatný kmen (Mateeva, 2006, s. 31).

Podle Škody (2015, s. 187-188) můžeme Oguzy považovat za předky dnešních Turků, tureckých Seldžuků, Turkmenů, Ázerbájdžánců a některých dalších národů. Informace o Oguzech čerpáme hlavně z muslimských, ale také byzantských nebo ruských zdrojů. Jejich jméno znamenalo cosi jako bílí (ušlechtilí) lidé. Jejich původ je, stejně jako u mnoha dalších kočovných společenství, velmi komplikovaný. Škoda (2015, s. 188-189) dále uvádí, že v polovině 8. století žili Oguzové v údolí řeky Ču a postupně uzavírali spojení s dalšími etniky a pronikali až na Ural. V roce 985 porazili společně s Rusy Povolžské Bulhary. Počátkem 11. stol. se říše Oguzů dostává do krize a poslední ránu jejich říši uštědřili Kypčakové. Oguzové se kromě území v Malé Asii stěhují také do jihoruských stepí a na jih Balkánu.

Z dalších bulharských autorů, kteří označili Oguzy za nejpravděpodobnější původní kmen Gagauzů je Conev (2006), který používá označení Bulhaři-Oguzové.

Manteeva (2006, s. 28) rozděluje turkickou hypotézu do tří podskupin, od kterých by bylo možné původ Gagauzů odvozovat:

- turkicko-kapčacký původ (především Kumani),
- turkicko-oguzký původ
  - o oguzký původ z Balkánského poloostrova (10.–13. stol.)
  - o turečtí Seldžukové,
- původ z různých turkických kmenů.

O společné kmenové teorii, tedy že Gagauzové jsou potomci všech výše uvedených kmenů, píše i Pavlov (2015).

3.1.8 Protobulharská hypotéza

I další významná hypotéza má české kořeny. Protobulharská hypotéza bratrů Škorpilů je populární především u bulharských vědců.

Karel a Hermengild Škorpilové¹⁵ původ Gagauzů datují do raného období formování bulharského etnika. V řadě prací (1898, 1933) odhalují nová fakta o bulharské historii, která se netýká pouze Protobulharů, ale i dalších turkicky hovořících skupin. Gadžalové a Gagauzové jsou podle této teorie stejného původu, ale liší se pouze svým náboženstvím.

---

¹⁵ Bratři Škorpilové byli bratřenci Konstantina Jirečka. Prosadili se ve vědecké oblasti. Karel prováděl v Bulharsku rozsáhlé archeologické vykopávky a byl objevitelem prvního bulharského města Pliska (Rychlik, 2000, s. 389).

Údajně jsou potomci protobulharských skupin, kteří přišli na Balkánský poloostrov ve druhé polovině 12. stol. Podle Mateevy (2006, s. 35) jsou zastánci této hypotézy např. Zanetov (1895, 1902) nebo Tsonev (1931). Opírají svá tvrzení o historická data o založení protobulharských osad na Balkánském poloostrově v Moésii, Trákii a Makedonii. Lze předpokládat, že právě v těchto oblastech zanechal protobulharský etnický prvek mnoho stop a že byla zachována některá protobulharská etnická specifika v rámci procesu sjednocení dvou hlavních etnických složek v této oblasti (protobulharské a slovanské). Tento proces byl údajně vyvolán dvěma historickými skutečnostmi: přílivem turkických kmenů ve 13. stol. během osmanské nadvlády. Mateeva (ibid.) připouští, že mohlo dojít v některých místech k „absorbci“ části slovansky mluvící populace do turckého etnika. Autorka se domnívá, že by bylo možné navrhnout paralelu mezi Gagauzy a turckým kmenem Karamanliů.

Obdobně reaguje i bulharský etnolog Boev (Boev, 1982, s. 114), který se přiklání ke dvěma teoriím. Gagauzové jsou podle autora turckicky hovořící Bulhaři nebo původní Protobulhaři.

Z dalších autorů, které můžeme zařadit mezi zastánce protobulharské hypotézy jsou Želev (2015) nebo Nenov (2010), který se zabýval populací Jižní Dobrudži.

Každá z nastolených hypotéz má samozřejmě určitou míru svého opodstatnění, avšak ani v jednom z uvedených případů nelze hovořit o hypotéze nevyvratitelné.

3.1.9 Gagauzština

Gagauzštinu oficiálně řadíme mezi západní oghuzské jazyky altajské jazykové rodiny. Je blízká ostatním turckým jazykům a také ázerbájdžánštině.

Jazyk se nevyučuje v žádném státě (s výjimkou moldavské autonomní republiky) a Gagauzové ovládají majoritní jazyky států, ve kterých žijí.

„Gagauzština je silně ovlivněna prvky slovanskými, rumunskými a řeckými. Jazyk se předává mezi Gagauzy v Bulharsku pouze orální tradicí. Gagauzština používá latinskou abecedu, ale literatura uvádí i texty psané v cyrilici. První známé náboženské texty psané v gagauzštině pocházejí až z počátku 20. stol. Mayer (Mayer, 2015, s. 43) uvádí první uznanou formu gagauzštiny, která vznikla až v roce 1957 v Moldavské SSR“ (Christov, 2015, s. 5).

Gagauzština je neoddělitelně spojena s jednotlivými hypotézami o původu Gagauzů a mnozí badatelé jazyk považují za důkaz pro své teorie. Jednou z častých diskutovaných témat je, zda Gagauzština je samostatný turcký jazyk nebo jen dialekt turečtiny. Ranní publikace, ačkoliv lingvistické, nebyly podpořeny lingvistickým výzkumem.

Mateeva (2006, s. 37) označuje za prvního vědce, který se Gagauzštinou zabýval, ruského badatele V. Moškova (1904), který předpokládal, že Gagauzové jsou potomci Uzů (Oguzů) a vyjádřil názor, že gagauzský jazyk je tureckým dialektem. Což mohlo být ovlivněno tehdejším sebeurčením Gagauzů, kteří sami sebe označovali obvykle termínem „Turek“.

Na Moškova navázal bulharský vědec Miletic (1935 in Matteeva, 2006), který na rozdíl od Moškova nebyl svázán s myšlenkou, že gagauzští mluvčí tvořili samostatnou etnickou komunitu před příchodem Osmanů. Gagauzským jazykem (fonetikou, morfologií, lexikáliemi) se zabývali ve druhé polovině 20. stol. ruští vědci, kteří gagauzštinu rozdělili na dialekt bulharský (více slavicizovaný pod vlivem bulharštiny) a dialekt řecký (který si zachoval více turkických slov).¹⁶

Zatímco ruští autoři inklinují k myšlence přiblížit původ gagauzštiny do slovanského universa, v Turecku je turkický jazyk Gagauzů nesporným důkazem, že jsou tureckou menšinou (Gradešliev, 1993, s. 5).

3.2 Konstruktivistické pojetí

Pro pochopení sebeurčení bulharských Gagauzů nám může dobře posloužit konstrukce kolektivní identity a kolektivní paměti. Pokud se nemůžeme s jistotou opřít o žádnou z nabízených hypotéz o původu, můžeme vlastní interpretaci sebeurčení předmětné etnické skupiny opřít o kolektivní charakteristiky. S jejich pomocí bude možné interpretovat minulost a porozumět formování současné identity obyvatel Bălgareva.

Vedle psychologické pozice¹⁷ existují, pro tuto práci zásadnější, přístupy sociologické, neboť osobní identita je formována při kontaktu s druhými.

Je důležité rozlišit osobní a kolektivní identitu. Součástí osobní identity (kdo jsem jako člověk) je kolektivní identita, kterou Lozoviuk (2005, s. 38) charakterizuje jako projev osobní identifikace příslušníka určité skupiny s touto skupinou.

Počátky zájmu o identitu se pojí s Georgem Herbertem Meadem, pro kterého se stal ústřední motiv „sociální já“ („Self“), které se utváří v průběhu socializace.

---

¹⁶ Shrnutí výzkumů podává Mateeva (2006) v kapitole Jazykový problém.

¹⁷ Podrobnou analýzu identity poprvé představil v sociálních vědách Erik Homburger Erikson. Pojem „Self“ zavedl George Herbert Mead, který popsal, že sociální já se utváří v průběhu socializace a můžeme ho vnímat jako identitu. Erving Goffman rozlišoval tři identity: sociální, osobní a ego identitu. Blíže k tématu identity např. Kreisslová (2013).

3.2.1 Identifikace k určité skupině

„Každý člen společnosti má ve snaze o vymezení vlastní totožnosti povinnost hledat své kořeny a původ své vlastní skupiny“ (Maslowski, 2014, s. 35). V tomto chápání dochází k psychologizaci. Paměť tak přechází z kolektivu na jedince, kteří se stávají jejím ztělesněním. Právě jedinci, kteří byli ochotni hovořit o minulosti, byli cílem výběru vhodných informátorů po celou dobu terénního výzkumu. Výpovědi skupiny informátorů, kteří byli ochotni soustředit se pouze na přítomnost, vykazovali tendenční chování korigovat názor autora.

Skupinovou dimenzi kolektivní identity vyzdvihuje Assmann (2001, s. 122), který ji chápe jako „obraz, který si o sobě vytváří určitá skupina a s nímž se identifikují její příslušníci“. Tato dimenze kolektivní identity neexistuje sama o osobě, k existenci je nutný společný jazyk a používání společných symbolů.

Kolektivní identita je sociální konstruktem, při kterém si jedinci vytvářejí představu o světě. Tato představa je ale pouze jejich vlastním produktem.

Princip příslušnosti (a odlišnosti od ostatních) je známá dichotomie „my“ – „oni“. I pohled na druhé je konstruktem atributů příslušníků sdílejících kolektivní identitu. V této dichotomii se vytvářejí představy o podobnostech, odlišnostech a vymezují se symbolické hranice mezi skupinami.

Podle Eriksena (2008) musí skupina členům něco nabídnout a v tomto případě je to představa o společném původu. O kolektivní identitě hovoří autor jako relační (jedná se o vztah) a situační (lze ji definovat jen ve vztahu k druhým).

3.3 Etnicita

„Identita a kultura se řadí mezi základní stavební kameny etnicity. Utvářením identity a kultury se jednotlivci a skupiny snaží vypořádat s problémem etnických hranic a významů. Etnicitě porozumíme nejlépe tehdy, budeme-li ji chápat jako dynamický a neustále se proměňující aspekt individuální identity a skupinové organizace. Utváření etnické identity a kultury vyplývá jak ze struktury, tak z individuálních rozhodnutí – dialektického vztahu mezi etnickými skupinami a širší společností.“ (Nagelová, 1994 in Jakoubek, 2016, s. 415).

Při zpracování etnografických dat je užitečné přistupovat k pojmu etnicita jako k vytvořenému konceptu – badatelskému nástroji.¹⁸

---

¹⁸ K tematizaci takto pojatého pojmu etnicity se setkáváme již od publikací Leslieho Whita (1975 in Jakoubek, 2016, s. 16).

Etnicita není jednotnou „věcí“, nýbrž popisem určitého množství vztahů a zároveň módem vědomí. Její význam a praktické uplatnění se navíc v různých sociálních uskupeních mění v závislosti na jejich pozici v sociálním uspořádání. Jedná se však pouze o jednu z mnoha forem vědomí (Comaroff, 1992 in Jakoubek, 2016, s. 177).

Etnicita zůstává v popředí zájmů sociokulturních antropologů, a ne jinak tomu je v případě této práce. Etnicitu lze definovat jako soubor charakteristik etnické skupiny, která vzniká při sociální interakci s jinými skupinami.

Etnická skupina sdílí původ, resp. shoduje se v otázkách původu, čímž se odlišuje od ostatních skupin.

Podle Eriksena (2012, s. 24) má tak pojem etnicita blízko ke konceptu rasy a uvádí, že všechna pojetí se shodují v tom, že etnicita má cosi do činění s klasifikací lidí a skupinovými vztahy.

Eriksen (2008, s. 316) považuje fenomén etnicity za nesmírně složitý. Pojmem „etnická skupina“ označuje menšinovou skupinu, která je kulturně odlišná od majoritní společnosti. Etnicita se objevuje v okamžiku, kdy v procesu interakce vzrůstá význam kulturních odlišností (ibid., s. 317).

Pojem etnická skupina je značně široký.¹⁹

Sociobiolog Berghe (1981 in Tesař, 2007, s. 19) navrhuje používat neologismus etnikum, který definoval jako skupinu se společným původem, která je spjatá sociálně příbuzenskými sňatky a prostorově teritoriem (ibid.).

Každá etnická skupina vykazuje určité základní hodnoty o které se opírá etnická (národní) existence. Těmito hodnotami mohou být různé atributy: jazyk, náboženství, struktura společnosti apod.

Barth (1969 in Jakoubek, 2016, s. 207) definuje etnické skupiny jako označení populace

1. která je do značné míry schopna biologické reprodukce,
2. která sdílí základní kulturní hodnoty, které se uskutečňují ve zjevné jednotě kulturních forem,
3. která vytváří prostor pro komunikaci a interakci,
4. jejíž příslušníci se chápou a jsou ostatními chápáni jako kategorie odlišitelná od jiných kategorií stejného řádu.

---

¹⁹ Obvykle je hlavní charakteristikou jen mýtus o společném předkovi.

Etnická příslušnost neznamena to samé, co etnická identita. Etnická identita má osobní význam, ale etnickou příslušnost může jedinci přiřadit i člen mimo vlastní skupinu.

Peel (in Jakoubek, 2016, s. 109) dokládá, že „ačkoli etnická identita může vypadat jako konstrukce, s jistotou se nejedná o konstrukci libovolnou, a historické okolnosti výrazně omezují nejen rozsah možností pro záměrné konstruování identit, ale také jejich podobu“.

Etnická identita je spojována s kulturně specifickým souborem hodnotových standardů, plyne z toho, že za určitých okolností může realizace takové identity dosáhnout jen dílčích úspěchů (Barth, 1969 in Jakoubek, 2016, s. 221).

Vzhledem ke specifické historii a vývoji osídlení Gagauzy v Bulharsku, jsou bulharští Gagauzové označováni jako etnická skupina.

Při terénním výzkumu autor pracuje s pojmem etnický stereotyp, který lze charakterizovat jako schematický způsob nazírání na „ty druhé“. Je to zjednodušená představa o jiné skupině, kterou aktér sdílí se členy vlastní skupiny. „Těm druhým“ připisuje charakteristické vlastnosti a atributy.

Vzhledem ke specifikům bulharských Gagauzů (prostor a jazyk) bude možné aplikovat definici symbolické etnicity, která „může být vyjádřena nesčetnými způsoby,.. která je charakterizována především nostalgickou věrností kultuře imigrantské generace nebo kultuře země původu, láskou k tradici a hrdostí na ni, které mohou být pociťovány, aniž by musely být součástí každodenního života (Gans, 1979 in Jakoubek, 2016, s. 319). Gans dále uvádí, že všechny kulturní vzorce přeměněné na symboly se řídí společným pragmatickým imperativem: musí být viditelné a musí mít jasný význam pro značný počet příslušníků třetí generace členů etnických skupin, musí být snadno vyjádřitelné a vnímatelné, bez zpytečných přesahů do ostatních aspektů života.

„Je nutné připomenout, že koncept situační etnicity nevznáší nárok na explanační platnost v rovině partikulárního jednání. Jinými slovy, nesnažíme se naznačit, že situacionalistický přístup k etnicitě může vysvětlit všechny specifické volby na individuální úrovni“ (ibid., s. 341).

3.3.1 Primordialistické a modernistické pojetí

Pokud přijmeme tezi, že etnicita je druhem kolektivní identity, která se udržuje na hranici „my“ – „oni“, musíme zdůraznit, že sama o sobě neexistuje.

Rozlišujeme dva přístupy k etnicitě a nacionalismu.²⁰ V primordialistickém pojetí je etnicita vnímána přirozená kategorie založená na kritériích jako společný původ, jazyk, konfese nebo tradice (Kreisslová, 2013, s. 31). Primordialistická tvrzení bývají spojována s etnopolitikou a nacionalismem, jejímiž autory bývali různí vůdci, kteří zdůrazňovali odvěkost dané skupiny. Autoři se dnes shodují, že fenomén národních identit je spojován až s procesy modernizace.²¹

Starší studie, včetně prací etnolingvistických, které se věnují Gagauzům byly do značné míry podřízeny primordialistickému konceptu – hledáním původu. Což vedlo k nedostatečné prezentaci jejich kultury a folklóru.

Po odmítnutí primordialismu následuje pojetí modernistické, pro které je důležité tvrzení, že etnicita (národ) je kolektivní konstrukt. Je to konstrukt vytvořený, nikoliv daný. Anderson (2008) ve své definici o národu hovoří o politickém společenství vytvořeném v představách.

Představy o podobnosti („my“) a odlišnosti („oni“) jsou v tomto pojetí dány znaky rozhraničení (*boundary markers*) a podle Cohena (2001 in Kreisslová, 2013, s. 35) tvoří podstatu symbolické hranice, která slouží k odlišení vlastní skupiny od skupin „cizích“.

Kritéria rozhraničení jsou různá. Nejčastěji je uváděn jazyk, náboženství, kultura, fyzická podoba, mýtus o společném původu apod.

Ve stejné dychotomii můžeme rozlišovat i etnickou stereotypizaci, tedy konstrukci představ o nás (autostereotypy) a druhých (heterostereotypy).

Hechter (1986 in Jakoubek, 2016, s. 142–143) uvádí, že „z teoretického hlediska jsou nejdůležitějšími případy meziskupinového kontaktu ty, které trvají po dlouhá období, kdy dvě a více etnických skupin obývají (zhruba) stejnou oblast. Taková situace bývá nejčastější výsledkem dobovačného záboru či migrace. Jak se budou vztahy dotyčných skupin následkem kontaktu vyvíjet, je v každém konkrétním případě zcela nejasné. Každá z nich si může uchovat svou integritu, anebo u jedné či více z nich může v důsledku kontaktu dojít ke změně. Historie představuje bohatou zásobárnu příkladů těch i oněch výsledků. Ve dnech slávy Osmanské říše vedle sebe žili turečtí muslimové, řečtí a arménští křesťané a sefardští Židé a i přes značné meziskupinové kontakty nadále zůstávali svébytnými skupinami“.

Výše uvedený citát dobře vystihuje situaci současných bulharských Gagauzů.

---

²⁰ Pojmy etnicita a nacionalismus jsou si velmi blízké a hranice mezi pojmy je velmi volná. Podle Lozoviuka (2005, s. 37) není ani jasná hranice mezi termíny „etnikum“ a „národ“. Z tohoto důvodu tato práce neobsahuje samostatnou kapitolu věnující se nacionalismu a soustředí se pouze na pojem etnicity.

²¹ Např. Eriksen (2012) nebo Lozoviuk (2005).

3.4 Kolektivní paměť

„Hablwash analyzuje sociální základy paměti na čtyřech rovinách: na úrovni rodiny, sociálních tříd, globální společnosti a náboženských pravidlech“ (Maslowski, 2014, s. 19).

Z hlediska délky trvání lze paměť rozlišit na krátkodobou, střednědobou a dlouhodobou. Kreissová (2013, s. 45) uvádí, že „je to emoční obsah, dle kterého jsou prožité události hodnoceny a ukládány do autobiografické paměti jako špatné, dobré či neutrální a na němž závisí trvanlivost a naléhavost vzpomínky“.

Dlouhodobé vzpomínky, důležité pro rekonstrukci interpretace vlastní minulosti informátorů, nejsou přesným popisem minulosti, vybavování historie je neustálý proces rekonstrukce a následné konstrukce události.

Podle systémové teorie lze nahlížet na kolektivní paměť jako na systém, v němž probíhají určité operace, mající určité funkce.

Talcott Parsons rozpracoval teorii čtyř funkcí, kterou lze aplikovat na koncepci kolektivní paměti, a to za předpokladu, že na ni budeme nahlížet jako na sociální systém. Koncepce je známa pod zkratkou AGIL: adaptace (A), dosahování cílů (G), integrace (I) a udržování latentních kulturních vzorců (L) (Maslowski, 2014, s. 41). Podle autora lze na adaptaci systému kolektivní paměti nahlížet jako na rekonstrukci a aktualizaci paměti na základě požadavků přítomnosti. K dosahování cílů slouží stanovování dominant paměti a funkci integrace odpovídá hablwashova konstrukce sociální paměti. Udržování latentních vzorců představuje přenosy tradic a zvyků, které jsou předávány generačně.

3.4.1 Problematika falešných vzpomínek

Pro paměť je charakteristická selekce a nestálost. Obsahy paměti jsou proměnlivé a závislé na mnoha ovlivňujících faktorech včetně vytěsňování nepříjemných vzpomínek, manipulace s vlastní biografickou pamětí, vytváření mýtů nebo ožívování tendenčně vybraných střípků dávné historie.

Problematiku falešných vzpomínek zkoumá psychologie. Při výzkumech se setkáváme pravidelně s falešnými autobiografickými vzpomínkami a rozdíly v porovnání s oficiálními zdroji a verzemi historie. Lidé mají potřebu vytvářet si pozitivní obraz o sobě a svých blízkých. Při zpracování etnografických dat je nutné brát na existenci těchto vzpomínek zřetel. Badatel v terénu musí být připraven tyto vzpomínky filtrovat a nezapomínat, že i ony mají určitou relevantní vypovídající hodnotu.

3.4.2 Kulturní paměť

„Jan Assmann konstatuje, že předmětem kulturních věd není individuální paměť jako vnitřní fenomén lokalizovaný v mozku, nýbrž vnější dimenze lidské paměti, o které lze v návaznosti na Halbwache hovořit jako o kolektivní nebo sociální paměti (Maslowski, 2014, s. 38).

Obsahem této paměti jsou všechny kulturní a společenské (sociální) rámce, v kterých je paměť organizována a zároveň zde probíhá selekce obsahu.

Assmann (ibid. s. 38) rozlišuje čtyři oblasti sociální paměti: paměť mimetickou,²² paměť věcí, paměť komunikativní²³ a paměť kulturní, která je tvořena vnější oblastí, v nichž jsou uloženy informace v zakódované podobě.

Kulturní paměť přetváří minulost do symbolických rámců, které jsou dále zpřítomňovány např. v obřadech. Atributy jednotlivých symbolů²⁴ jsou jednotlivé vzpomínky, které tvoří základ pro skupinovou identitu.

„Pro kulturní paměť jsou významné nikoliv faktické, ale vzpomínané dějiny“ (ibid. 38).

3.5 Paměť a identita

Biografické texty, rozhovory a další techniky terénního výzkumu použité při sběru dat pro tuto práci vždy odkazují k paměti jednotlivce a k paměti kolektivní. Pro uchopení konstruktů identity bulharských Gagauzů je paměť důležitým termínem.

Prostřednictvím technik v terénu je možné zachytit společnou minulost z pohledu aktérů, na to, co je zapomínáno, na to, na co vzpomínáno.

Podle Georgese Minka (in Maslowski, 2014, s. 42) je paměť strategickým nástrojem při soupeření mezi státy. V humanitních vědách jsou příklady těchto strategií dobře popsány především v návaznosti na zpracování vzpomínek pamětníků II. světové války nebo komunismu.

3.5.1 Konstrukce kolektivní paměti a kolektivní identity

Kolektivní paměť je podle Jana Assmanna konstruována z podstatné části komunikativní, kulturní a politickou pamětí. Vše, co se stalo v minulosti má dopad nejen na představy o vlastním já, ale jsou důležité pro identitu sociálních institucí a skupin.

---

²² Sociální jednání přenášené napodobováním.

²³ Paměť, která je předávána prostřednictvím řeči.

²⁴ Maslowski hovoří o symbolických figurách.

Komunikativní paměť se týká dějinných zkušeností, které jsou zpracovány v biografiích jedinců, a je získávána v průběhu socializace. Netýká se žádné sociální instituce, jejími nositeli jsou všichni svědci dobových událostí. Kubišová²⁵ uvádí, že je „komunikativní paměť“ spojená s identitou člověka jakožto nositele sociálních rolí, je spojená s jeho sociálním já“. V této rovině můžeme hovořit o autobiografické paměti, proto se týká jen několika generací, je tvořena zespodu.

Kulturní a politická paměť přetrvávají po mnoho generací díky institucím, jako jsou muzea, rituály nebo školy. Jsou tedy vytvářeny shora.

Funkcí kulturní paměti je „prostřednictvím institucí a organizací v dané pospolitosti či společnosti zajišťovat vědomí o společné minulosti, případně o společném osudu a na základě této sdílené kulturní paměti vytvářet v dané skupině vědomí vlastní jedinečnosti a jednoty“ (Kubišová in Maslowski, 2014, s. 87). Kulturní paměť přispívá ke vzniku kulturní identity.

Aleida Assmannová rozlišuje mezi mody, které nazývá kánonem a archivem. Kánon je tvořen pečlivě vybranými částmi aktivního připomínání. Do kánonu jsou zahrnuty jak osoby, tak místa, artefakty, mýty a texty, které jsou připomínány v rámci svátků, poutí nebo jsou zahrnuty do výuky. Archiv je podle Assmannové pasivní vzpomínání na minulost, jejíž vztah k přítomnosti není důležitý. „Cílem archivu je tedy profesionální zachovávání, nicméně to, co archiv uchovává, není aktivně připomínáno“ (ibid., s. 87).

Politická paměť může být úzce spjata s pamětí kulturní. Obě jsou zprostředkované, záměrně vytvářené, přetrvávají v institucích a organizacích. V případě politické paměti to jsou vždy organizace politické. Mimořádně důležitým rozdílem je členství osob v daném společenství a způsob jejich existence. Úzce se tak dotýká tématu politické diskriminace. Politická paměť neobsahuje pasivní služku – archiv. Vše je živé a slouží k např. k legitimizování politických cílů nebo cíleného upomínání na události z minulosti. Politická paměť se manifestuje v politických narrativech, památnících a hmatatelných stopách minulosti (ibid., s. 89–92).

Identita je vědomá a závisí na míře ztotožnění s touto identitou jak na úrovni individuální, tak kolektivní. Podle Bergera a Luckmanna (ibid. s. 93) „je v tomto smyslu identita vždy sociálním konstruktem“ a podle Bourdieua „nikdy není ničím, co by existovalo jakožto soubor substantiálních vlastností vepsaných jednou pro vždy do biologické nebo kulturní podstaty“ (ibid.).

---

²⁵ In Maslowski, 2014, s. 84.

Základem konstrukce kolektivní identity je sociální interakce, díky které se podle Assmanna (ibid.) „kolektivní identity udržují, reprodukují a proměňují“.

Kubišová ve své práci *Kolektivní paměť a národní identita* (ibid.) vyzdvihuje důležitost specifické kolektivní kulturní identity. Podle Smithe (in Maslowski, 2014, s. 94) „kolektivní kulturní identita je taková kolektivní identita, která je primárně založená na kulturních prvcích, a to zvláště na sdílených hodnotách a normách, symbolech a kolektivní paměti, přičemž pro trvání a fungování kolektivní kulturní identity je klíčový pocit kontinuity, jak ho vnímají jednotlivé generace dané kulturní jednotky populace a představy, jež má každá generace o kolektivním osudu a kultuře“.

Příkladem kolektivní kulturní identity je v socio-kulturní antropologii např. kasta nebo náboženské společenství. Paměť, hodnoty, mýty nebo tradice představují podle Smithe prvky kolektivní kontinuity a jsou obsaženy v kolektivní paměti. Obsahem těchto prvků mohou být hrdinské mýty, hodnoty (např. čest), mýty o původu, osvobození, tradice a zvyky.

3.5.2 Národní konstrukce

Mezi kolektivní kulturní identity, které byly specifikovány v předešlé kapitole, patří i identita národní. K této sociální kategorii lze přistupovat z perspektivy Anthonyho Smithe, který definuje národ „jako pojmenované a sebedefinující se lidské společenství, jehož členové kultivují sdílenou paměť, symboly, mýty, tradice a hodnoty, přičemž udržují vazby k historickým územím či domovinám, jež obývají, a vytvářejí a rozšiřují specifickou veřejnou kulturu a dodržují sdílené zvyky a standardizované zákony“ (Smith in Maslowski, 2014, s. 94). Smith dále k tématu uvádí (ibid.), že jednou ze základních forem kolektivní kulturní identity je etnická identita, neboť „etnická seskupení mohou být nalezena v každé epoše a na každém světadíle, kdekoli se lidské bytosti domnívají, že sdílejí společné předky a společnou kulturu“.

Jedním z kulturních zdrojů národních identit jsou kulturní odkazy a sdílené mýty o společných předcích. Tyto příbuzenské mýty o etnickém původu a představě vyvolenosti lze velmi dobře vysledovat i u bulharských Gagauzů. V jejich případě lze mýtus o společném předkovi spojit s *mýtem zlatého věku*. Jak bude popsáno v dalších kapitolách, velmi dobře lze vysledovat i *mýtus o době temna*.

3.5.3 Etnická konstrukce

Podle Smithe (in Maslowski, 2014, s. 94) jsou „zásadními procesy nutnými pro vznik etnické identity vlastní pojmenování, kolektivní sebeidentifikace prostřednictvím

vytyčování hranic mezi ‚námi‘ a ‚jimi‘; mýty o společném původu a osudu; symbolická kultivace. „Etnická seskupení se pak podle četnosti a intenzity daných procesů vyznačují různou mírou integrace a různou silou sebe-uvědomění.“ Podle síly vazeb a sebeuvědomění Smith (ibid.) rozlišuje mezi etnickými kategoriemi, etnickými asociacemi a etnickými společenstvími, tzv. ethniemi. Ethnie je ekvivalentem etnického jádra, které stojí na počátku a v samém centru utváření národa.

4 Metodologie

Metoda výzkumu v sociokulturní antropologii znamená soubor postupů, při kterých jsou sbírány, klasifikovány a analyzovány etnografická data.

Hlavními metodami pro získání informací byl terénní návratový výzkum a kauzální metoda (dlouhodobé sledování jednoho případu).

Použity byly následující techniky sběru etnografických dat:

- sběr a následná rešerše literatury a obrazových materiálů,
- sběr genealogií,
- biografie,
- zúčastněné pozorování,
- práce a rozhovory s informátory,
- záznam etnografických dat.

Autor práce hovoří bulharsky – hlavním komunikačním jazykem bulharských Gagauzů. Bulharsky jsou také psány zásadní písemné zdroje.

4.1 Fáze výzkumu

V první fázi výzkumu²⁶ byla definována hlavní výzkumná otázka identity bulharských Gagauzů a určení lokality. Stanovena byla metodologická východiska a strategie dalšího postupu návratového terénního výzkumu a provedena byla nutná rešerše textů.

4.1.1 Rešerše zdrojů

Kromě teoretické přípravy a četby antropologických, historiografických a etnologických publikací, v průběhu čtyř let probíhal sběr psaných dokumentů, literatury, odborných článků, záznamů a obrazových materiálů v oblasti Kavarny. Literatura k tématu

---

²⁶ Od roku 2016.

bulharských Gagauzů v České republice není dostupná.²⁷ Sběru předcházelo bádání v archivech v Sofii, muzeu v Kavarně a Balčiku, knihovně v Kavarně a knihovně a archivu v Bălgarevu.

Analyzovány byly informace nejen o výskytu a životě Gagauzů, ale i historické záznamy, kroniky a spisy věnující se oblasti Jižní Dobrudži.

Kromě citovaných prací, byly analyzovány a do digitální podoby převedeny pro další možné bádání násl. bulharsky psané zdroje. Jejich soupis je obsažen v Příloze 1.

Rešerše zdrojů probíhala před vstupem do terénu a násl. při analytické části výzkumu.

Byly určeny násl. klíčová slova: Gagauzové, Oguzové, Uzové, gagauzština, Kavarna, Bălgarevo, tradice, výzkum, folklór, přesídlení.

Celkem bylo v průběhu čtyř pobytů vedeno 41 strukturovaných a polostrukturovaných rozhovorů.

Rozesláno bylo 39 dotazníků elektronickou formou.

Informátorů, kteří poskytli rozhovor delších 30 minut bylo 23.

Nastudováno bylo 93 knih, záznamů, článků, zápisků a archivních materiálů v bulharském, českém a anglickém jazyce.

Zaznamenáno bylo 28 zvukových nahrávek.

Pořízeno bylo téměř 2 000 fotografií.

Do digitální podoby bylo převedeno 23 knih.

4.1.2 Sběr etnografických dat

Pobyt a sběr etnografických dat se odvíjí od harmonogramu, který byl v minulosti mnohokrát narušen nepředvídatelnými okolnostmi v terénu a jeho přesné dodržení ani ve druhé části výzkumu nelze očekávat.

Na základě zkušeností z let 2014-2015 bylo nutné připravit řadu alternativ pro případ, že vybraní informátoři již nadále nebudou ochotni pokračovat v rozhovorech. V takové situaci bylo v plánu sestavit novou skupinu aktérů vhodných pro sběr genealogií a biografických vyprávění.

---

²⁷ S výjimkou knih Mateevy (2006) a Stamenové (2007) ze soukromé knihovny vedoucího této práce doc. Janečka.

Velmi náročná je fáze transformace zvukových nahrávek. Tyto zdroje budou následně zpracovávány tak, aby byl zachycen obsah rozhovoru, specifika informátora, výplňková slova, mimoslovní projevy.

4.1.3 Etnologický terénní výzkum

Terénní výzkum je nejvýznamnější antropologickou metodou, při kterém antropologové získávají etnografická data přímo ve zkoumané oblasti.

Před samotným sběrem dat, musí proběhnout teoretický rozbor problematiky následuje formulace problému a tvorba hypotéz. Výstupem výzkumu by měla být interpretace kulturních skutečností. Rozhovory jsou těžištěm takového výzkumu.

Pro návratový terénní výzkum s relativně krátkými časovými úseky pobytu byl zvolen kvalitativní přístup bádání.

Vstup do terénu lze očekávat již bez kulturního šoku. V rámci návratového výzkumu se badatelé mohou setkat s jinými problémy. Pohled na problémy informátorů může být již osobní a může dojít k narušení nestrannosti při zpracovávání dat. Data mohou být nepřesně vykládána v dlouhodobém horizontu, neboť ve skupině dochází k neustálým změnám, které nelze předvídat a badatel je může pominout. Proto je důležité vstupovat pokaždé do stejného terénu jako do nové lokality. Znovu je nutné přehodnotit vzorce chování a adaptaci na prostředí a nespolehat se na zkušenosti z předchozích pobytů.

Důležitou pomůckou při výzkumu bude terénní deník. Ten bude veden digitálně, ale při rozhovorech se osvědčil blok. Nahrávání rozhovorů bývá komplikované, souhlas se záznamem musí být výslovný a bez něj je práce velmi zdlouhavá, je nutné počítat s časem pro záznamy výhradně psané rukou, jinak může dojít k citelnému narušení harmonogramu.

Poznámky budou násl. rozříděny, chronologicky seřazeny a co nejdříve přepsány.

Za klíčovou techniku považujeme zúčastněné pozorování, tedy účasti badatele na životě zkoumané skupiny, v jehož průběhu probíhá sběr etnografických dat.

Během následujících pobytů se očekává, že stylizace informátorů a tendenční předávání nepřesných informací, bude nižší. Nespornou výhodou je obecné povědomí o badateli. Zvláště v předmětném regionu je navázání bližších vztahů časově velmi náročné.

Informátorem se může stát kterýkoliv člen skupiny, který bude ochoten vést rozhovor a který bude kulturně kompetentní sdělovat informace ke sledovaným tématům. S informátory budou vedeny rozhovory neformální, strukturované a polostrukturované. Klíčovými slovy budou: původ, minulost, rodina, zvyky a tradice, vztah k majoritní společnosti, vnímané rozdíly a gagauzská/bulharská identita.

Klíčoví informátoři byli vybráni již v roce 2015 a spolupráce s nimi bude, pokud možno, pokračovat. Pokud nebude možná další spolupráce, pro kauzální metodu budou vybráni jiní.²⁸

Nadále bude probíhat získávání nových informátorů metodou „snowball sampling“.

Každá komunikace s informátory probíhá v rovině obsahové a vztahové. Vztahovou rovinu značně usnadňuje částečný bulharský původ autora. Interkulturní komunikace je snadnější, pokud je badatel obeznámen se specifiky kultury skupiny, byť by se jednalo o příslušnost k okolní majoritě.

Zaznamenávány budou především:

- životní příběhy,
- další genealogická data,
- informace k identitě.

Data vztahující se k příbuzenským systémům a způsobu pojmenovávání byla již autorem zpracována. Tyto informace budou v této práci pouze upřesněny na základě nových poznatků.

Vlastní interpretace poznatků a interpretace informátorů budou tříděny do významových struktur s cílem podat zhuštěný popis, který definoval Geertz (1973).

Oficiální demografické údaje budou aktualizovány z dostupných oficiálních zdrojů bulharských institucí a starosty obce.

5 Jižní Dobrudža

Osídlení Dobrudže se datuje až do dob před naším letopočtem a podle Karanfilova (2002) je především okolí Kavarny úzce spjato s gagauzskou kulturou. Původní název Kavarny je turkický: Čirakman. Pod tímto názvem je uváděna ve starších textech a autoři první zmínky o Čirakmanu datují k roku 1230, do období vlády cara Ivana Asena II.

Oblast Jižní Dobrudže (Obr. 1) se rozprostírá na 8 000 km². Podle Mírové bukurešťské smlouvy z 28. 7. (10. 8.) 1913 byla připojena k Rumunsku. Připojení bylo potvrzeno Neuillyskou mírovou smlouvou z 27. 11. 1919. Na základě dohody mezi Bulharskem a Rumunskem ze 7. 9. 1940 byla Jižní Dobrudža opět připojena k Bulharsku.²⁹

V letech 1996-1998 provedl tým vědců z Etnografického ústavu s muzeem Bulharské akademie věd v čele s doktorkou Stamenovou terénní výzkum ve vesnicích

---

²⁸ V ideálním případě opět členové jedné rodiny.

²⁹ Informace pocházejí z mapy Informačního centra v Bălgarevu.

a městech obývaných Gagauzy: gen. Kanatardžievo, Božurec, Červeci, Varna, Rakovski, Bălgarevo, Mogilište, Goričane a Božnovo.

O demografických změnách v regionu píše např. Tonev (1995).

Autor této práce na základě závěrů Toneva, Stamenové a jejích kolegů v letech 2014 a 2015 provedl výzkum v obcích Mogilište, Božurec, Rakovski, Goričane, Božanovo a Bălgarevo.

První pobyty byly věnovány z velké části lokalizováním Gagauzů a mapování regionu Jižní Dobruža.

Vynechána byla sídla s početným obyvatelstvem: Dobrič a Varna.

Oblast autor práce zná velmi dobře a region navštěvuje již od útlého věku. I přes komplikace s dopravou, nebyl problém s orientací v prostoru. Vzhledem k stále řídkému výskytu hromadné dopravy, je přemísťování mezi vesnicemi bez osobního automobilu časově náročné.

V průběhu mapování probíhaly polostrukturované rozhovory s obyvateli a zaměstnanci institucí. Informátoři jsou dále v textu uváděni s pořadovým číslem a v některých odůvodněných případech vlastním jménem. Výčet informátorů je součástí Přílohy 2.

V roce 2014 proběhly série rozhovorů se zaměstnanci archeologického a etnologického muzea v Balčiku. O výskytu etnické skupiny nevěděli nebo informace nechtěli podat. Po negativních zkušenostech se zaměstnanci institucí se zájem autora obrátil na místní seniory, u kterých byl předpoklad ochoty k rozhovorům.

Mnoho písemných zdrojů, na které je zde odkazováno, pochází z archivu a knihovny města Kavarna, kde také působila před svou smrtí autorka Živka Stamenová.

Knihovnice (Informátorka 1) byla autorovou první informátorkou, která dokázala poskytnout informace o Gagauzích:

„Můj muž je Gagauz, ale oba jsme Bulhaři. Máme stejného Boha.“

Božurec je malá vesnice na západ od Kavarny. V této obci nebyl kontakt úspěšný a byl zřejmý masivní odliv obyvatel. Obdobná situace byla ve vesnici Rakovski a Goričane. Výskyt Gagauzů v těchto třech obcích se nepotvrdil.

Výjimkou je obec Mogilište. Těžko dostupná vesnice na severu. Rozhovory ale nebyly efektivní, Informátor 6 podával zavádějící a smyšlené informace. Rozhovor byl z následné konceptualizace vyloučen a pobyt zde označen jako neúspěšný.

6 Gagauzská vesnice Bălgarevo

Na základě mapování oblasti v roce 2014 byla pro terénní pobyt v roce 2016 a 2017 vybrána vesnice Bălgarevo (Obr. 2).

Obec náleží k územnímu celku k městu Kavarna. Historie osídlení bývá spojována s nejstarší bulharskou historií. Po rozhodujícím vítězství nad jednotkami byzantského císaře Konstantina IV. v Ongálu, překonali asparuchovští Protobulhaři Dunaj a usadili se ve východní části dnešního severovýchodního Bulharska v oblasti Dobdruže. Zde navázali spojenecké vztahy se Slovany, kteří se zde usadili spolu s nimi a v roce 681 založili první bulharský stát. Koncem 9. sto. se smísili se Slovany a byla vytvořena etnická skupina Bulharů, kteří hráli ve státě silnou roli. Před těmito událostmi byla oblast osídlena Římany již v 5. stol. (Anon. 2006).

V obci žijí obyvatelé s typickými kulturními znaky Gagauzů, které jsou odlišné od majoritních bulharských (Christov, 2015, s. 34).

Obec leží na hlavním silničním tahu mezi Kavarnou a historicky a turisticky významným mysem Kaliakra. Nemá přímý vstup na pobřeží, což zabránilo výstavbě standardního letoviska.

Není zde přítomen masový turistický ruch, ale na turismu obyvatelé participují. Obci je jeden hotel a několik možností ubytování v soukromí. Toho využívají především ornitologové, kteří navštěvují vzácnou ptačí rezervaci v nedalekém Durankulaku. Na skalnatém výběžku se nachází vila s možností ubytování v luxusních apartmánech a výhledem na moře. Pobytu zde bývají víkendové nebo jen na pár dní. Možnost ubytování nabízí i několik soukromníků, včetně apartmánů Levana, které patří rodině klíčových informátorů autora. Kromě ubytování a odpočinku aktivně nabízí rodina zapůjčení kol, možnost grilování, výletů na moře na vlastních lodích a další překvapivě moderní způsoby trávení aktivního volného času.

Na návsi je hospoda U Gagauze (jedna ze dvou), restaurace s barem a zahrádkou, samoobsluha, gagauzské centrum, nové hřiště pro seniory, radnice, škola, park, trafika, bar, a malé (povětšinou zavřené turistické centrum). Náves (náměstí) slouží jako přirozené centrum pro setkávání obyvatel.

Nedaleko se nacházejí dva pravoslavné kostely, větší z nich je postupně opravován. Do obce dojíždí pop z Kavarny. Ve vesnici jsou dva obchody se smíšeným zbožím, několik stánků a obchůdků nabízejících posezení u kávy a alkoholu.

Poblíž centra je další oblíbená hospoda a překvapivě i šnečí farma nabízející zážitkovou restauraci.

Nejbližší přístup na malou kamenitou pláž je z centra obce vzdálen cca 4 km. Asi 6 km od obce směrem na jih je oblíbená restaurace nabízející mušle a ryby.

Kromě individuálních turistů navštěvují obec obyvatelé Kavarny, Balčiku a přilehlých obcí, kteří vyhledávají klidnou krátkodobou rekreaci nebo navštěvují místní restaurace.

V obci není žádný průmysl. Škola je určena jen pro nejmladší žáky a obyvatelé nemají vlastního duchovního.

Na okraji obce se nachází Ongāl. Turistické a historické centrum.

Okolí vesnice je lemováno desítkami větrných elektráren, které v posledních třiceti letech nahradili zásobníky na zemní plyn, který zde byl těžen. Nevábný zápach byl nahrazen zvuky točících se lopatek.

Mnohé stavby se začínají rekonstruovat, především na hlavní třídě.

Podle informací starosty Čalukova žilo v obci na počátku výzkumu 1406 obyvatel, z toho 723 mužů a 683 žen. V obci žilo okolo stovky dětí.³⁰

Oficiální zdroje samosprávy bylo možné doplnit, pro ucelený přehled o populaci ve střednědobém horizontu zpět do minulosti, z překvapivých zdrojů. Výborným pomocníkem byl soupis studní (2006) s uvedenými rodinami, soupisem stavení a fotodokumentací s kartografickými mapami. Dalším zdrojem byly kroniky kavarnenských rodů (viz Příloha I.).

6.1 Výzkumný pobyt

Výzkumník musí nechat na sebe působit běžné zvyky, chování respondentů, uvědomit si, jak myslí, vzájemně komunikují, jak se vyjadřují nebo jakou mají gestikulaci. To mu umožní lépe zvolit strategii sběru dat a plánovat způsoby, jak co nejlépe postihnout sociální prostředí výzkumu (Jeřábek, 1992).

Pilotáž k výzkumu proběhla již v roce 2013 a to formou dotazníkového šetření. Strukturované otázky byly zasílány členům internetových skupin na sociálních sítích (fanoušci gagauzského fotbalového týmu s bydlištěm v Bulharsku, zájmová skupina obyvatel Bălgareva aj.). Z reakcí nebylo možné sestavit relevantní analýzu o výskytu Gagauzů.

---

³⁰ Informace o počtu dětí nebyla potvrzena žádným oficiálním zdrojem.

Následoval několikátýdenní terénní pobyt v srpnu v roce 2014, zářijový pobyt v témže roce a dva další pobyty (2016 a 2017).

První terénní pobyt měl za cíl přesnou lokaci osídlení Gagauzy. Druhý pobyt byl zaměřen na strategii pojmenovávání. Výzkum prokázal, že se prvky gagauzské kultury ve skupině stále vyskytují. Revidována byla data bulharských autorů a zaktualizován systém příbuzenské terminologie (Christov, 2015, s. 34).

Při třetím a čtvrtém pobytu byl kladen důraz na sběr dat týkajících se identity, sebeurčení a fenomén změny vnímání gagauzské (etnické) identity a to, jakým způsobem a jak hluboce souvisí tyto změny s aktuálními rozvojovými činnostmi v obci. Sledovány byly optikou aktérů především tyto aktivity: rozvoj individuálního turismu, opravy sakrálních staveb a evropské dotace, případné zneužívání prostředků k soukromým investicím, evropské projekty rozvoje pobřežních osad a vlastní rozvojové činnosti obce a aktivity. Na pozadí těchto událostí probíhají změny v etnické identifikaci. Interpretace těchto změn je popsána v následující kapitole.

Otevřená identita autora se strategicky osvědčila, stejně tak bylo nadále při představování výzkumu používáno termínu etnolog, který je v regionu snáze pochopitelný než preferované označení antropolog. K „antropologizaci“ v Bulharsku zatím nedošlo a historický vývoj disciplíny v Bulharsku je odlišný od českého, etnologie je zde dominantně etablována a známa široké veřejnosti.

Autor pobýval přímo v gagauzské rodině, která provozuje apartmány k ubytování individuálních turistů. Ubytovaní u informátorů v centru obce bylo důležité nejen pro sepsání kazuistiky, ale i pro vstup do rodinného teritoria dalších informátorů.

Jedním z klíčových informátorů byla Jordanka (Informátorka 7), která má na starosti v gagauzském kulturním centru čítárnu a výstavní část a po celou dobu pobytu byla ochotna vést rozhovory a kontaktovat další informátory. S Jordankou byly vedeny polostrukturované rozhovory.

První kontaktování informátorů probíhalo vždy po seznámení cestou jiného informátora. Tato taktika se osvědčila a počáteční nedůvěra byla rychle překonána. Oslovování přímo v domácnostech bez předchozí domluvy se neosvědčilo.

Důležité bylo přijetí u klíčových seniorů a autorit v obci: starosta, zaměstnankyně úřadu, gagauzského centra a centra Ongäl.

Ongäl byl otevřen v roce 2014 jako turistické a populárně naučné centrum. Je zde umístěna multimediální instalace na téma bulharské historie. V Ongälu byly zaznamenány

antikvizující snahy vyzdvihující tendenčně některé momenty z bulharské historie. Ta je popisována s akcentem na bulharské hrdiny a zcela je upozaděna významná epocha Osmanské říše. Tato část expozice je prakticky ve tmě, v místnosti je umístěna velkoformátová fotografie mučených obyvatel a jediným exemplářem je zde šibenice.

Ongāl mimo jiné slouží jako hospoda, kde se setkávají děti i dospělí a plní významnou socializační funkci.

Gagauzské centrum na náměstí slouží k setkávání, pořádání divadelních představení, jako zázemí při oslavách na náměstí pro účinkující a je zde umístěna amatérská expozice věnovaná Gagauzům. Jsou zde vystaveny kroje, předměty denní potřeby, zemědělské nástroje, plakáty, knihy v gagauzštině, fotografie místního folklorního spolku a předměty dovezené z Moldavska. S příbuznými a přáteli z Moldavska udržují někteří obyvatelé styky. Každý rok na jaře je vypraven autobus z obce do Moldavska a druhý rok naopak příbuzní z Moldavska přijíždějí do Bălgareva.

Většina informátorů byli muži. Ženy, dle předpokladu, k badateli-muži přistupovaly ostražitě a jak se potvrdilo při prvních výzkumech autora, užitečné bylo vést rozhovory odděleně.

7 Interpretace identity bulharských Gagauzů

V případě bulharských Gagauzů je uchopení etnické konstrukce složité. Skupina používá jazyk neznámý majoritní společnosti v Bulharsku, od které není nijak izolována a jazyk majority nepovažuje za překážku při určování gagauzské identity. Významné vlivy majoritní skupiny nalézáme také ve folklóru, a především ve vyznávání východního pravoslavného ritu.

„Jsme Bulhaři, máme jednu církev, ale v srdci jsme Gagauzové.“ (Informátorka 5)

V počátcích návratového výzkumu převládali negativní odpovědi na otázky k etnické gagauzské příslušnosti. Většina informátorů se identifikovala jako Bulhaři a jako o Bulharech o sobě hovořila. V roce 2015 autor práce konstatoval, že identita informátorů byla bulharská. To byl důvod, proč autor ve své bakalářské práci hovoří o gagauzských Bulharech a nezvolil termín bulharští Gagauzové.

„No, mluvíme o tom, že tu žijí Gagauzové, ale jsme Bulhaři. Moje máma je Gagauzka, ta ti k tomu řekne víc.“ (Informátor 16)

Názorná krasimirova citace je ukázkou zvláštního vztahu k vlastní identitě. V jedné větě usuzuje, že je Bulhar, aby v druhé větě přiznal gagauzský původ vlastní matky. Obě tvrzení pro informátora nejsou v rozporu. Intonace hlasu byla stejná a bez emoční změny.³¹

Identita bulharských Gagauzů úzce souvisí s jazykem a náboženstvím. Zatímco v případě náboženství jsou identifikační znaky relativně pevně zakotvené a v rámci kolektivní identifikace konzistentní, díky majoritně používané bulharštině ztratil gagauzský jazyk své postavení hlavní charakteristiky, která určuje etnickou skupinu.

Následující přepis rozhovoru se seniorkou (Informátorka 18) je příkladem toho, jak starší generace k identitě přistupuje. Starší generace sami sebe označují spíše jako Gagauze. Přepis je příkladem toho, jak ztráta jazyka

„Já jsem odsud, z vesnice. Tady jsem se narodila. Mě je 89 let. Nevím, jak dlouho jsou tady Gagauzové. Mladý lidi tady nezůstávají a všechno zapoměli. Jazyk se nikdy neučili a od nás se učit nechtějí. Teď jsou Bulhaři. My staří ale mluvíme, taky rumunsky, tady bylo Rumunsko, já chodila do rumunské školy. Do čtyřicátýho tu bylo Rumunsko.“

Na otázku, odkud Gagauzové pocházejí informátorka odpověděla:

„Tady bylo Turecko, Turci tu žili, pak se lidi přesouvali. Gagauzové zůstali a někteří odešli. Taky z Řecka, Makedonie, odevšad. Ale tady už žádný Turci nejsou, jenom Gagauzové, jenom Gagauzové, to nejsou Turci.“

Osmanský komplex se projevuje i v expozici Ongălu, kde je historie Bulharska v dobách Osmanské říše vykreslena jako absolutní doba temna. Naopak, postavě chána Asparucha je věnováno nejvíce prostoru a velkoryse je zde zdůrazňováno spojení se zdejším krajem, ačkoliv podle historických záznamů je velmi pravděpodobné, že Asparuch sídlil mnohem dále v deltě Dunaje, na území dnešního Rumunska.

Závěrem kapitoly bude třeba doplnit informaci o pohledu „těch druhých“. Podle Boeva (1982) pro příslušníky jiných skupin nemusí nutně Gagauzové hovořit gagauzsky a stejně tak nemusí ovládat bulharštinu. Boev se tázal Bulharů, Turků, Cikánů a dalších příslušníků etnických skupin v regionu a jako nejčastější odpověď na otázku, proč se Gagauzům říká Gagauzové odpovídali, že mluví turecky.

Podle Hatlse (2011), který se zaměřuje na oblast Besarábie, je i v tomto kulturním aerálu nesmírně obtížné zabývat se otázkou původu a identity Gagauzů. Autor uvádí, že prakticky v celé Besarábii se Gagauzové identifikují jako Gagauzové, ale také jako Bulhaři. Gagauzové v současném Moldavsku a na Ukrajině již bulharský původ nezmiňují, což si

---

³¹ Informátor povolil natáčení na diktafon.

autor vysvětluje jako výsledek dlouhodobé sovětské propagandy, která se snažila vytvořit samostatný gagauzský stát oddělený od Bulharů. Hmotná i duchovní kultura Gagauzů a Bulharů si je dosti podobná (pravoslaví). Na Balkánském poloostrově a v Besarábii židli obě skupiny blízko sebe nebo dokonce ve smýšených sídlištích. V minulosti ale Gagauzové (stejně tak Bulhaři) tvořili tzv. Mahala, části vesnic, kam příslušníci jiných etnických skupin neměli přístup. Podle Hatse se v minulosti Gagauzové identifikovali skrze pravoslavnou víru, čímž se nelišili od svých sousedů (Bulharů, Řeků, Rumunů, Moldavanů, Ukrajinců nebo Rusů).

7.1 Vzpomínání

Vzpomínání informátorů probíhalo v několika rovinách.

V rovině osobní, kdy bylo vzpomínáno na vlastní minulost a minulost rodiny.

V rovině kolektivní, kdy byl volen plurál a informátoři se vyjadřovali k tématům kolektivně sdílené minulosti na úrovni obce. Přestože s vlastní minulostí měli někteří problém definovat odpovědi na strukturované otázky, v případě dávné minulosti (otázky na původ) neváhali obracet se 1 500 let nazpět.

Informátoři se shodovali, že by mělo být vzpomínáno na vlastní společný původ a zároveň by se na něj nemělo zapomínat. Volněji pak přistupovali ke vzpomínkám na gagauzštinu a gagauzská slova. V neznalosti nespatovali žádné negativní konotace.

Nejčastěji bylo nutné rozlišovat jednotlivé roviny vzpomínání při sběru životních příběhů. Rozhovory byly buď chronologické nebo strukturované z důvodu snadnější interpretace vzpomínek.

7.2 Původ, jazyk, náboženství, tradice

Etnickou skupinu gagauzských Bulharů můžeme identifikovat na základě čtyř charakteristik.

Důležitým identifikátorem je společný původ, přestože sami informátoři se jednomyslně neshodují. Roztříštěnost a nejasná uchopitelnost otázky původu se nedaří ani vědeckým pracovníkům, ani samotným aktérům.

Neovládání gagauzského jazyka tříští kolektivní identitu mezi gagauzskou a bulharskou.

Jediným určujícím a nekomplikovaným prvkem, na kterém se shodují všichni informátoři je náboženské vyznání.

Tradice jsou pro bulharské Gagauzy důležité, ale jak bude popsáno dále, žádnou z nich nemůžeme označit za čistě gagauzskou.

7.2.1 Otázka původu

Původ bulharských Gagauzů je jedním z nejcitlivějších témat jak pro samotné členy etnika, tak pro majoritní společnost. Není to jen otázka historiografická. Již od 19. století, kdy byla část Gagauzů z Bulharska přesídlena do Besarábie, narážíme na výklady spíše geopolitické a tendenční. Nejen v rozhovorech s informátory, ale v i publikovaných textech jsme konfrontováni s různými interakcemi mezi vědou a politikou.³² Z pohledu sociokulturní antropologie je na místě vyzdvihnout i mytologii, na kterou bývá kladen důraz v různých konstrukcích o původu.

„Jsme tu od pradávna. My jsme ti nejopravdovější Bulhaři.“ (Informátor 9)

I přes obecné povědomí o různých vědecky zpracovaných hypotézách o původu Gagauzů, je mezi aktéry nejrozšířenější názor, že jejich původ je protobulharský.

V roce 2015 autor této práce konstatoval, na základě analýzy kódů z dat, že etnická identita aktérů úzce souvisí s vlastní interpretací původu. Většina bulharských Gagauzů, kteří se identifikovali jako Gagauzové nebo jako Gagauzové a Bulhaři, považují za svého předka zakladatele prvního bulharského celku chána Asparucha.

7.2.2 Omluva jazyka a osmanský komplex

Pokud se informátoři vyjadřovali k vlastní nebo kolektivní identitě, uváděli množství konfrontačních znaků, kterými se velmi ostře vymezovali vůči turecké, resp. osmanské identitě.

Proces interpretace aktérů byl následující:

1. Identifikace ke gagauzské nebo ke gagauzské a bulharské etnické skupině,
2. Po identifikaci aktéři určili jako hlavní identifikátor křesťanství,
3. Vymezení vůči Osmanům/Turkům:
  - a. turecký nebo osmanský původ,
  - b. turecký jazyk,
  - c. muslimské náboženství,
  - d. nadvláda Osmanů.

Naopak pozitivně se informátoři identifikovali s obsahy kódů:

---

³² Na tento problém upozorňuje ve svém úvodu Mateeva (2006, s. 10).

- protobulharský nebo bulharský původ,
- ochrana vlastní víry,
- turkický jazyk jako daň za život a svobodu,
- vztah k regionu Jižní Dobruža.

Osmanský komplex můžeme definovat³³ jako kód označující sebevyjádření bulharských Gagauzů skrze vymezení se k Osmanům a Turkům.

Etnická menšina prostřednictvím svých členů vůči majoritě „omlouvá“ pomocí osmanského komplexu turkický jazyk. Tento fenomén můžeme dále interpretovat jako snahu o etablování a přijetí majoritní většinou. Zdůrazňování společného předka, samotného zakladatele první bulharského státního útvaru vytváří pocit určité nadřazenosti původu, který je víc bulharský než u většinové bulharské populace.

Na okraji Bălgareva stojí od roku 2014 směrem k mysu Kaliakra replika opevnění Ongāl chána Asparucha.

Podle Božkova (2012, s. 54) je Ongāl původní místo, kde chán Asparuch, který vládl Prvnímu bulharskému státu od roku 681 n. l., tábořil se svojí hordou.³⁴ Název opevnění je odvozen od oblasti Ongāl, která se rozprostírá při deltě řeky Dunaj. Podle legendy zde Asparuch postavil pevnost, která se stala symbolem prvního bulharského státu.

„Asparuch byl první Gagauz! Mluvil gagauzsky, my jsme jeho vnuci a Gagauzové jsou praví Bulhaři.“ (Informátor 13)

„Panny z Kaliakry, co tam mají sochu, ty skočili do moře. Raději, než aby je Turci znásilnili. Byly to Gagauzky.“ (Informátor 11)

Z výše uvedených prepisů je patrné, že informátoři považují za své nejstarší bulharské pověsti a historickým i legendárním postavám přisuzují gagauzský a nikoliv bulharský původ. Optikou aktérů jsou to Gagauzové, kteří jako první byly u zrodu Bulharska.

V této souvislosti je možné otevřít téma samotného pojmenování Gagauzové. V oficiálních zdrojích se o Gagazech hovoří až ve druhé polovině 19. stol.³⁵ Podle Jirečka bylo označení Gagauz novějšího původu a bylo používáno spíše jako přezdívka a samotní Gagauzové se za toho označení stydí, sami o sobě hovoří jako o Bulharech (Jireček, 1888).

---

³³ Na základě rozhovorů s více jako polovinou informátorů uvedených v pasportizaci.

³⁴ Která údajně čítala na 100 000 mužů.

³⁵ Prvním byl pravděpodobně Konstantin Jireček.

7.2.3 Jazyková identita

Jazyk je důležitým, ne-li nejdůležitějším rámcem paměti.

V případě gagauzských Bulharů tímto jazykem není výsostně gagauzština, neboť obě jazykové skupiny nebyly po dlouhou dobu od sebe izolovány a jazyk jako zprostředkovatel paměti byl informátory upřednostňován bulharský.

Informátoři používali jako dorozumívací jazyk bulharštinu, ale starší generace plynule přecházela do gagauzštiny.

Podle informátorů, kteří ovládali gagauzštinu, ztratila mladá generace absencí jazyka možnost identifikovat se jako Gagauzové.

„Naši staří mluví gagauzsky, my jen používáme některá slova, ale jsme Bulhaři. Nejsme Turci. Naše tradice jsou stejné, náš Bůh je stejný, jsme tu odjakživa. Jsem Bulharka a Gagauzka, protože otec mluví gagauzsky, ale mé děti jsou Bulhaři, ti už gagauzsky nemluví.“

V roce 2014 byly rozhovory vedeny směrem ke strategii pojmenovávání. Při konfrontaci s gagauzskou příbuzenskou terminologií dokázali téměř všichni přiřadit označení ke správné příbuzenské vazbě. Což může vést k závěru, že minimálně na úrovni jednotlivých slov je gagauzština v obci stále přítomna.

V roce 2016 byl veden rozhovor s informátorem, který provozuje občasná divadelní představení v gagauzském centru:

„Když jsem se přistěhoval jako kluk, mluvil jsem jen gagauzsky. A děti se mi smáli.“

Podle Mateevy (2006, s. 176) nejsou Gagauzové výjimkou, ale spíše jedním z mnoha příkladů dvojjazyčných skupin v bulharském entoprostoru a to nejen v minulosti, ale i v současnosti. Zejména v severovýchodním Bulharsku různé etnické a náboženské komunity používají turečtinu a bulharštinu. Dále pak jazyk arménský, tatarský, cikánský atd. – v závislosti na konkrétní situaci používají jeden, dva i více jazyků. Taková jazyková rozmanitost je podle autorky v historických centrech se smíšenou populací bývalé Osmanské říše běžná.

7.2.4 Náboženská identita

„Náboženství může být alternativou, doplňkem či konkurentem etnické a národní identity.“ (Eriksen, 2012, s. 10).

Tylor definoval náboženství jako víru v duchovní bytosti a podle Clifforda Geertze je náboženství soustavou symbolů dostatečně silných, aby motivovala v lidech formování představ o obecném řádu.³⁶

„Geertz tvrdí, že bychom se nemuseli zaměřovat na sociální funkce náboženství, ale místo toho bychom raději měli zkoumat, co náboženství znamená pro lidi, jak jim pomáhá nacházet význam ve světě a jak dává smysl a směr lidské existenci.“ (1973 in Eriksen, 2008, s. 257)

V případě bulharských Gagauzů je přímo hlavní součástí a hlavním identifikátorem, kterým se skupina odlišuje od ostatních turecky hovořících skupin a zároveň je tím, čím argumentují vlastní příslušnost k Bulharům (Protobulharům).

V obci jsou dva pravoslavné kostely. Informátoři svorně prohlašovali, že jsou nábožensky velmi založení. Do kostelů ale nechodí. Modlitbu považují za osobní záležitost, a nemají potřebu náboženskou praxi vykonávat společně. Bývá zvykem pokřizování, pokud místní projdou kolem kostela.

7.2.5 Tradice bulharských Gagauzů

Tradice bulharských Gagauzů lze rozdělit na tradice související s příbuzenstvím, folklór, zvyky a obyčeje a slavnosti.

Na základě analýzy dat autor práce označuje skupinu jako patrilokální a patrilineární, čímž se od Bulharských zvyklostí neodlišují. Skupina vykazuje stejné prvky v systému jako majoritní společnost. Systém příbuzenství je stejně jako u majoritních Bulharů velmi složitý, ale s jedinečnými gagauzskými termíny, které se mohou lišit v každé vesnici (Christov, 2015, s. 32). Bulharští Gagauzové používají gagauzské i bulharské termíny zároveň.

V Bălgarevu funguje folklorní spolek, který se účastní různých slavností a předvádí tance. Ve spolku je cca 10 místních žen, které v krojích tančí při slavnostních příležitostech. Kroj bulharských Gagauzů se na první pohled nijak neliší. Údajně jsou rozdíly v kapesníčku, čepci a bederním pásu.

Autor práce se osobně zúčastnil několika tradičních oslav.

Den sjednocení je významným svátkem v celém Bulharsku. V Bălgarevu je oslavován vyvěšením státních vlajek a procesím z centrálního náměstí do Ongálu, kde oslava pokračuje a kde se podává jídlo a pití. Expozice je otevřena pro místní občany i návštěvníky

---

³⁶ O antropologii náboženství pojednává Fiona Bowie (2008)

a občerstvení je částečně hrazeno z rozpočtu obce. Některé členky folklorního spolku bylo oděno v krojích.

Novinkou byla „vymyšlená“ tradice Prazdniku za pápeže – melounových slavností. Místní žluté melouny vždy patřily v regionu k těm nejchutnějším a místní nově zasvětili těmto plodům jeden ze srpnových dnů. Do města se sjeli občané až z Varny, Kavarny a Balčiku. Na náměstí od časného rána probíhaly přípravy. Odpoledne zahájil svátek proslovem starosta a zahájil oficiálně slavnost. Následovaly přehlídky folklorních spolku z několika měst a závěrem zatančily ženy z Bălgareva. Místní děti vyráběly z melounů různé figurky, které byly všemi přítomnými hodnoceny. Zdarma byla ochutnávka melounů, které se podávaly s medem. Před společným tancem na náměstí porota vybrala z vystavených melounů ty nejkrásnější a nejchutnější. Ve večerních hodinách se zbývající hosté odebrali pokračovat slavit do Ongălu, kde se podával alkohol.

Slavnost byla velkým překvapením. Nápad „prodat“ místní produkty návštěvníkům a zpropagovat bălgarevský meloun je velkým progresem, vzhledem k postupnému letitému úpadku, který zde byl patrný po celé roky. Neinformovaný návštěvník mohl snadno podlehnout pocitu, že se zúčastnil starobylé tradice. Organizace byla velmi dobře zvládnuta a slavnost působila důstojně a zároveň zábavně pro všechny generace.

Rodinné obyčeje jsou obdobné těm bulharským. Zajímavé jsou tradice spojených s těhotenstvím.

Mezi bulharskými Gagauzy se traduje, že pokud žena otěhotní, musí to říct ostatním, jinak dítě bude němé nebo začne mluvit pozdě. Těhotná žena má dodržovat řadu zákazů: nesmí skákat přes nůž a sekeru, jinak se dítě může udusit. Nesmí sedět na pytli nebo prahu domu, neměla by jíst ryby a hlemýžďe a nedívat se na zmrzačené lidi. Neměla by nic ukrást, jinak se dítě narodí s mateřským znaménkem a těhotné ženě by nikdo neměl bránit v chůzi.

Tvar břicha těhotné je také důležitý.³⁷ Špičaté břicho znamená narození chlapce, zaoblené pak dívky.

V Bălgarevu existoval zvyk, kdy na novorozeně žena hodí vejcem nad dítětem a praví: jsem jako ty. Po křtu pak ženy nechávají dítěti nitě ze svých šatů „na spaní“. Pro ochranu dítěte i matky sloužilo koště, se kterým se nesmělo zametat a bylo umístěno u dveří.

Informátorky popsali starou tradici, která se již nepraktikuje, ale stále si ji vybavují z vyprávění. Když žena nemohla otěhotnět, udeřili jí do pasu malým ohřátým hrnečkem.

---

³⁷ Se stejnou tradicí se setkal autor i u Bulharů.

Další zvyk starých Gagauzů se týkal dívek, které strávily noc mimo domov rodičů. Tyto dívky byly považovány za zneuctěné a neměly právo na věno. Spor byl řešen na úrovni rodičů dívky a chlapce, u kterého dívka strávila noc.

Zdá se, že tradice Gagauzů jsou prodchnuty motivem magie. Gagauzové věřili, že lidé často mohou být zasaženi škodlivou magií a snažili se proti ní bránit. Informátoři často zmiňovali různé formy věštění budoucnosti a výkladu snů.

Ve vyprávění bulharských Gagauzů se objevují i démonická a mýtická stvoření: trpaslíci, upíři, d'áblové.

Představy o d'áblovi jsou takové, že nikdo neví, jak vypadá. Děti se děsí tím, že si lidé zakryjí v noci tvář a děti postraší, aby nezlobily.

Zvláštní moc mají lidé, kteří se narodili v sobotu. Ti mají moc vidět démonické bytosti, které jiní nevidí.

Samozřejmě množství tradic se vztahuje k Vánocům. Děti v Bălgarevu chodí koledovat a zpívají bulharské koledy. Koledníci dostávají jablka, bonbony, ořechy. Koledovat chodí jen chlapci. Na Vánoce se pálí kadidlo v rodinných kadidelnicích. O kadidlo se starají nejstarší ženy v domácnosti. Kadidlo se pálí pro zdraví lidí i zvířat. Vykuřuje se dům i celý dvůr. Povinností je servírovat pačuli, která se připravuje z celé hlavy a končetin nebo samostatně z nohou a uší prasete. Podává se s kysaným zelí. Mezi další vánoční jídla patří sýr, jogurt, jídla s cibulí a česnekem, baklava, švestky a na Nový rok tradiční novoroční koláč burek.

O Vánocích a na Nový rok se v obci hojně rodiny navštěvují. Na Nový rok obcházejí domy chlapci ve věku 10-12 let.

V únoru se slaví, mezi Bulhary také oblíbený, svátek Trifona Zarezana. Tato oslava vína probíhá v obci způsobem, že vinaři jdou na vinici s pohoštěním: upečený chléb, slepice, klobásy aj. a podarují vinici. Duchovní v tento den žehnají révě a obřadně pohřbí láhev vína na vinici, kterou příští rok vykopou.

O Velikonocích se shromažďují mladé dívky a zpívají. Děti chodí koledovat a dostávají vejce. Z kostela se do domovů přinášejí vrbové větvičky, kde jsou uchovávány, dokud nevyschnou.

Zaznamenána byla jedna anekdota o nošení kalhot (tureckých) ženami. Informátoři zmiňují, že v jejich obci nosilo kalhoty jen pár žen. Tedy tento styl oblékání nevyvrátili. Údajně souvisí zvyk nošení kalhot ženami s násilným opatřením Turků.

Více tradic se nepodařilo během výzkumu sepsat, ale jejich ucelený přehled publikovala Stamenova (2007), která rozdělila tradice Gagauzů na obyčej rodinné, svatební a pohřební. A dále tradice spojené s náboženskými svátky a ročními obdobími.

V Bălgarevu údajně praktikovala známá lidová léčitelka. Její existenci potvrzuje i Stamenova (2007, s. 191).

7.3 Současné změny

Mateeva (2006, s. 22) ve své práci konstatuje, že u bulharských Gagauzů neexistují registrované politické organizace ani strany, které by hrály roli „etnických podnikatelů“.

V roce 2014 byl pocit autora z Bălgareva poněkud depresivní. Informátoři měli tendenci volit negativní témata při neformálních rozhovorech a časté byly rozhovory o různých možnostech odchodu z vesnice, která nemá budoucnost.

Také závěry autora popsané v bakalářské práci byly pesimistické. Nejen identita bulharských Gagauzů se jevila v ohrožení. Po zkušenostech z Božurdce a další vylidněných obcí bylo možné, že v průběhu let nebude už kde ve výzkumu pokračovat.

Po roční pauze bylo ihned patrné, že negativní očekávání se nenaplnila. Naopak, komunita čile procházela malým obrozením. Následující zápis z prvního dne třetího pobytu je vůbec prvním, pozitivně laděným deníkovým záznamem a pro autora má velký význam. Vznikl pár hodin po příjezdu. V ten den se z výzkumu, který interpretoval realitu, která možná do příštího pobytu zanikne, stal výzkum o probíhajících etnorevitalizačních a společenských změnách. Kromě informací o celkové atmosféře a popisu změn, obsahuje zápis zmínky o „nové tradici“ Slavnosti melounů.

Z terénního deníku 4. 8. 2016:

Ubytování je oproti minulému pobytu velmi pohodlné a má komunitní charakter. Večer zde posedávají skupinky lidí a vládne tu příjemná atmosféra. Fontánka sice nefontánkuje, ale přibýlo hřiště pro seniory, které využívají asi jen děti. Na náměstí je nový "trh", stánky financovala EU. Prodávají zde čerstvé mušle, a samozřejmě melouny, osvětlení pořád nefunguje, ale jsou krásně vidět hvězdy, což mě potěšilo.

Na místo seniorů sedí na náměstí spousty mladých lidí a dětí. Ani jsem netušil, že jich tu tolik je. Osazenstvo hospod mi přišlo opravdu fajn. Dlouhovlasí muži, střídme oblečené ženy, všichni upravení. Večerka funguje do deseti hodin. Radnice pěkně osvětlená. Po příjezdu jsem se byl vykoupat na "Zelence". Což je pláž, asi čtyři kilometry za vesnicí, kam jsem se před tím nikdy nevydal, až za Ongălem, když se odbočí doprava a jde se kolem tří stožárů až dolů k vodě. V moři řasy, ale bylo to moc příjemné, po vedru ve vnitrozemí. Jen

ta cesta je poněkud úmorná a dlouhá, ale stála za to, čekají mě dny vysedávání se stařečkama.

Dnes jsem napsal Štefce, že jsem dorazil do Bălgareva a doufám, že se zítra se všemi potkám na melounobraní.

Od šesti hodin začíná Praznik na păpeža. Mají vystoupit různé soubory z Bălgareva, Balčiku a Varny. Folklorní tance, výrobky z melounů apod. Zjistím víc a vše zdokumentuji. O tom svátku jsem vůbec nevěděl.

Mám v plánu vyslechnout Anastasiu a pokud možno se potkat s lidmi, které jsem zde nakontaktoval minule.

V pondělí bych měl zkusit navštívit starostu, zda něco nezjistím zajímavého. A samozřejmě knihovnu.

Pokusím se tentokrát Gagauze nikomu moc nevnučovat, prostě budu psát o vesnici – to mi přijde OK. Jejich identita se stejně odráží v jejich jazyce, který nepoužívají a v náboženství. A půlku už jich znám.

Večeři jsem absolvoval v místní restauraci Mořský koník. Měl jsem skvělou kavarmu - kuřecí a hranolky se sýrem, jak jinak.

Dokonce i restaruace U Gagauze doznala jistých změn – přibyla zahrádka a osazenstvo bylo příjemné. Opravdu zvláštní místo, moc mě to tu potěšilo.

Obec je autorovi známa již třicet let. V roce 2016 poprvé bylo investováno do infrastruktury. Otevřena byla šnečí farma a zvelebeny restaurace a veřejná prostranství.

Místní začali participovat více na turistech, kteří primárně směřují k mysu Kaliakra a po cestě nabízejí místní zemědělské produkty a výrobky.

Při rozhovorech vedených od roku 2016 již nebyl problém hovořit na téma gagauzského původu. Místní začali spatřovat ve své etnické jinakosti příležitost, jak učinit obec a své podnikatelské záměry atraktivnějšími. Z gagauzské identity se stává komodita. V místě s velmi omezenými možnostmi podnikání, je tato „exotičnost“ jednou z možností, jak nalákat do obce kupující a turisty.

Mys Kaliakra je pro Bulhary významným historickým centrem a cílení na tyto tranzitující turisty je zajímavou volbou.

Autor se v roce 2017 poprvé setkal s hromadným projevem nespokojenosti. Místní občané protestovali proti tzv. Zelené linii, která by znemožňovala některé podnikatelské aktivity v obci.

Již po prvních dvou pobytech bylo konstatováno, že zdejší komunita se začíná vyvíjet specifickým způsobem dochází zde k jistému sebeuvědomění a základě interpretace rozhovorů na téma historie a kultura.

Zřejmě ještě nemůžeme v této fázi hovořit přímo o etnorevitalizačním procesu, ale minimálně o jeho začátku ano. Bulharští Gagauzové znovu objevují svou gagauzskou část identity a možnosti, jak jí využít.

8 Bulharská Gagauzka Anastasia

Paní Anastasia (věk 70+) je bulharská Gagauzka.

„Jsem Gagauzka. Ale žiju tady, tak jsem i Bulharka.“

Je matkou Krasimira (35+), který provozuje v obci apartmány a snaží se podnikat v individuálním turismu.

Anastasia mluví bulharsky a gagauzsky. Se svým synem hovoří bulharsky, se svými přítelkyněmi gagauzsky. Je vdova a s příbuznými, kteří s ní nebydlí, udržuje telefonický a občas osobní kontakt.

U Anastasie byl autor práce třikrát ubytovaný a mohl se podílet na každodenním chodu domácnosti. Ten je poměrně stereotypní.

Den začínal brzy a prací. Po kávě a několika cigaretách následoval dlouhý úklid v domácnosti a prostranství pro hosty a okolo domu. Dopoledne chodívá pro snídani, většinou banicu, mléko, chléb. Snídá se pozdě. Oběd nebývá žádný nebo jen velmi skromný.

„Musíme pracovat a po jídle je člověk unavený. Jsem tak zvyklá.“

Odpoledne Anastasia uklízí apartmány a pere. Pozdě odpoledne se setkává s kamarádkami nebo jde poklábosit do centra. Vždy krátce, cca do dvou hodin. V parku nikdy nevysedává, je hrdá, že ve svém věku stále pracuje a může se podílet na podnikání syna, na kterého je velmi pyšná.

Večeři společně s hosty, pro které připravuje různé pokrmy na grilu nebo vařené mušle. Při večeři si ráda popovídá. Příliš již necestuje a k moři nejezdí. Mezi její neřesti patří značná spotřeba cigaret. Spotřeba rakie paní Anastasie je spíše střídma, do dvou skleniček za večer.

6. 8. 2016

„V rámci rodiny jsme všichni zůstali v kontaktu a máme dobré vztahy. Můj táta nemluvil vůbec nijak, jenom turecky. Mám příbuzný, ty jsou ročníky 70 a 78. Můj bratr pochází z Tărgoviște a druhý žije v Turecku. Když tu byl poprvý, moc se mu tu líbilo. Hlavně

tady náš dům a pobřeží. Říká, že v Istanbulu jsou jenom samé stěny a žádné stromy, ani les tam není.

Starej Istanbul je mizérie a špinavo tam je. A ty nový komplexy, všechno je tam nové. Hledá si tady na pobřeží dům, aby se mohl zpět přestěhovat. “

7. 8. 2020

„Mléko, kysané mléko máš vždycky na stole, když budeš chtít.

Budu mít za domem víc místa pro slepice, aby bylo víc vajec. Je to deset let, co jsem synovi říkala, že jsme zůstali sami bez táty a měli bychom tu zůstat a něco dělat, tak jsme udělali první apartmán a teď podívej, máme jich šest. Všechno to chce ale hodně práce, ale když se pracuje, tak to jde. Kdo by chtěl co vědět o minulosti, musíme žít teď a starat se, aby bylo líp..

Mám nějakou dokumentaci, to víš že mám. Něco z rodiny, bratři u sebe nic nemají. Syn gagauzsky nemluví, ale ví, odkud pochází, a to je důležitý. Ale až já nebudu, tak bude Bulhar. Na církve nemáme čas, ale jsme Křesťani, to se ví, ale když máš apartmány pro hosty, nemáš dovolenou. Jenom v zimě, a to všechno opravujeme nebo stavíme. “

Dva přepisy z rozhovorů s Anastasiou mohou ozřejmit, jak na sebe a na svou skupinu bulharští Gagauzové nahlíží a jak se identifikují. Pro Anastasiu je důležitá rodina a práce. Mimo sezónu se společným otázkám v rámci komunity věnuje mnohem častěji. Život v komunitě probíhá hlavně v zimě, kdy se rodiny mají čas navštěvovat a probíhají zásadní náboženské rituály. Zatímco v jarních, letních a podzimních měsících je patrná jistá konkurence o zdroje, v zimních měsících podle vyprávění Anastasii „drží všichni při sobě“.

9 Badatelská reflexe

Příjezd do regionu byl relativně snadný díky znalosti prostředí a jazyka. V oblasti, do které byl směřován výzkum, po desetiletí nedocházelo k žádným významným změnám, ale patrný byl odliv obyvatelstva celkové ekonomické strádání oblasti s absencí hromadného turistického ruchu a průmyslu.

Z pocitů převládala z počátku apatie pozorovaná na většině informátorů a nezájem probírat cokoliv, co se aktérům zdálo nezáživné, včetně jejich vlastní minulosti a historie jejich domoviny.

Rozbořené domy a usedlosti, silnice v havarijním stavu, rozbitá dlažba.

Z počátku se jevil výzkum Gagauzů jako marný. Nechuť informátorů k rozhovorům byla zarážející, i přes zjevnou znalost problematiky.

V roce 2014 bylo zaevidováno množství narací s nulovou vypovídající hodnotou. Velké množství času bylo věnováno pomalým přesunům mezi obcemi, čekáním na informátory a navazování kontaktů bylo zdlouhavé a složité. Zpětně lze hodnotit, že bez znalosti jazyka by nebylo možné do terénu vůbec vstoupit.

Postupné budování vztahů umožňovalo proniknout blíže k informátorům, navštívit jejich domácnosti a vést polostrukturované rozhovory.

Zúčastněné pozorování probíhalo formou participace na každodenních činnostech, z velké části sezením u kávy a vedením rozhovorů o ekonomické situaci, počasí a nejbližších svátcích, na který se všichni připravují, resp. mluví o nich dlouho dopředu.

Poněkud jednotvárné večery bývají spojeny s popíjením u občerstvení, což může být již po pár dnech ubíjející.

Bylo nutné přizpůsobit se vžitým stereotypům. S muži se hovořilo obvykle bez přítomnosti žen, ale hovory mohly být vedeny individuálně a s ženami zásadně ve společnosti dalších žen. Teprve při třetím pobytu bylo možné vést rozhovory a nasbírat data o tradicích od žen samostatně.

Otevřená identita byla všeobecně dobře přijímaná. Autor vystupoval po celou dobu jako etnolog bulharského původu, který studuje v České republice. Nutné bylo časté opakování, že výzkum není hrazen žádnou tureckou institucí a cílem výzkumu není potvrdit domněnku, že Gagauzové jsou Turci. S osmanským komplexem byl autor konfrontován prakticky denně. Vděčné bylo zveličít, že výstup z výzkumu poslouží dalším generacím výzkumníků, kteří se budou zajímat o obec informátorů.

Nestrannost a odstup nebylo vždy možné dodržet. Z informátorů se postupně stávali přátelé, což zjednodušuje přístup k informacím a zúčastněnému pozorování, na stranu druhou je tím ohrožena objektivita při zpracování a výkladu interpretovaných kódů.

Za vysloveně problematickou část výzkumu lze označit přítomnost autora na dvou demonstracích v roce 2017. Spoluúčast usnadnila a upevnila pozici „místního“, ale zároveň se tím badatel stal z nestranného pozorovatele přímým účastníkem významných změn. Demonstrace probíhaly dvěma způsoby. První demonstrace byla blokáda hlavního silničního tahu a druhá proběhla na náměstí v okresním městě Kavarna. I přes snahu badatele „nezasahovat“, již pouhá přítomnost byla diskvalifikující. Popis procesu změn spojených s těmito demonstracemi proto nebyl uveden podrobněji v kapitole 7.3, neboť byl autor jejich přímým účastníkem. Rozhodnutí nebylo snadné a zpětné posouzení situace také ne.

V roce 2016 nastal „emoční obrát“. Autor vstoupil do známého terénu ve zcela nové situaci, která si vyžádala nový přístup a přehodnocení hypotéz. Lze konstatovat, že etnická skupina bulharských Gagauzů nezaniká, naopak, bude možné v práci pokračovat a sledovat revitalizaci identit i socioekonomické změny, ke kterým nyní v regionu dochází.

10 Závěr

Zatímco bakalářská práce autora se věnovala genealogickým datům a naracím, v této diplomové práci se podařilo zpracovat zdroje sesbírané během několika let a rozšířit poznání o nové informace získané při návratových terénních výzkumech v dalších dvou letech. Zmínit je třeba soupis tradic vázaných přímo na obec.

Definovány byly čtyři základní hypotézy o původu Gagauzů.

Je složité určit, která z hypotéz etnogeneze původu Gagauzů je nejpravděpodobnější. Většina autorů se shoduje, že původ Gagauzů je třeba hledat u některého z turkických kmenů. Samotní bulharští Gagauzové dávají přednost hypotéze protobulharské a jen okrajově turkické.

Každá etnická skupina existuje v kontextu jiných skupin a státních struktur. Bulharští Gagauzové se identifikují jako Gagauzové a Bulhaři vůči Turkům. Žádný z informátorů v průběhu všech terénních pobytů neměl potřebu se vymezovat ke kterékoliv jiné etnické skupině nebo státnímu útvaru. Žádný z bulharských Gagauzů se nevymezoval vůči Bulharům. Někteří bulharští Gagauzové se vymezovali vůči Gagauzům. Byli to vždy informátoři, kteří neovládali gagauzštinu.

Identita bulharských Gagauzů je stále znovu konstruována.

Stálým atributem identity aktérů je náboženství. Jediný atribut, který odolává času a který tvoří základ jejich identity individuální i kolektivní. Přestože nejsou o nic více praktikujícími křesťany ve srovnání s majoritní okolní společností, pro etnickou identifikaci je víra zcela zásadní a je i základní charakteristickou hodnotou.

Naopak jazyk je atributem, který bývá často redefinován, a to i situačně.

Pro interpretaci etnické identity je nutné brát v potaz specifický osmanský komplex. Ucelený projev komunikačních kódů ostře vymezující vlastní identitu k identitě turecké, resp. osmanské.

Tradice bulharských Gagauzů se příliš neliší od těch bulharských. S výjimkou nových folklórních projevů, které jsou počátkem snah o revitalizaci etnicity. Etnorevitalizační proces je odpovědí na probíhající ekonomické a společenské změny v regionu. Díky prostředkům z fondů Evropské unie přestal být region pro místní obyvatele neatraktivní. Bulharští Gagauzové využívají příležitosti, jak participovat na přílivu financí a vyššího zájmu o severovýchodní pobřeží. Mnoho obyvatel si uvědomilo, že etnicitu lze dobře využít při podnikání a nabízet jí jako určitou lokální zvláštnost. Tím se dostává otázka

etnické identity do povědomí a je řešena na úrovni jednotlivce i komunity a znovu aktivně přehodnocována.

Po čtyřech pobytech mezi bulharskými Gagauzy lze zpětně konstatovat, že metoda terénního výzkumu stále plní zásadní úlohu při deskripci vybrané (etnické) skupiny a interpretaci světa „zevnitř“, z pohledu jednajících aktérů.

V průběhu výzkumu bylo použito několik osvědčených vizuálních prostředků. Především nahrávky a fotografie se staly stěžejním při následné klasifikaci dat a pozdější interpretaci.

Vedle samotného terénního výzkumu bylo součástí bádání studium existující odborné, a především regionální literatury, tiskovin, kronik a dokumentů. Tyto materiály se staly velmi cenným zdrojem poznatků, které byly nepostradatelné při určování základních hypotéz o původu a při shrnutí dosavadního bádání.

Výzkum byl lemován úspěchy i neúspěchy. Nepodařilo se relevantně potvrdit původ Gagauzů na základě strategie pojmenovávání, ale podařilo se upřesnit terminologii příbuzenství. Upřesnili se lokace s výskytem bulharských Gagauzů a autor se mohl navracet do stejné obce, bádát a interpretovat život etnické skupiny jejich vlastní optikou.

Při posledním pobytu byla rozpracována hypotéza etnorevitalizačního procesu a popsány změny individuální a kolektivní identity.

Závěrem byla vyslovena hypotéza etnorevitalizace identity bulharských Gagauzů. Na kolik je domněnka autora správná ukáže jen čas a případný další výzkum v této oblasti. Budoucím badatelům může pomoci v jejich výzkumu tato diplomová a předcházející bakalářská práce, aktualizovaný přehled příbuzenské terminologie, souhrn dosavadních poznatků o etnogenezi Gagauzů, interpretace závěrů z kvalitativního návratového terénního výzkumu nebo digitalizovaná databáze bulharské literatury vztahující se k tématu.

Autorovi bylo nesmírným potěšením a ctí pobývat mezi lidmi s tak zajímavým pohledem na svět a vlastní minulost. I přes počáteční nedůvěru se podařilo vybudovat kvalitní mezilidské vztahy s informátory a obyvateli Bălgareva. Bez jejich zaujetí pro věc a spolupráce by tato práce nemohla vzniknout.

11 Seznam použité literatury:

- ANDERSON, Benedict R. O'G, 2008. *Představy společnosti: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. 1. české vyd. Praha: Karolinum. Limes (Karolinum). ISBN 978-80-246-1490-8.
- ASSMANN, Jan, 2001. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-051-6.
- ATANASOV, Atanas, 2009. *Dostolepni ljude*. Dobrič. Bulharsko: Matador 74. ISBN 9789543711796.
- Bălgarevo. Selište s dalečno i blizko minalo. Hronika na bažni săbitija, slučili se v minaloto na selišteto i s văprosi kăm bădešteto*, 2006.
- BENOVSKA, Milena, 2007. Antropologie a příbuzné disciplíny. Pohled z Bulharska. *Sociologický časopis: Sociologický ústav AV ČR*. 43(1), 150-154. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/41132482>.
- BLAGOEVA, Evgenija, 2014. *Rodstvo i proizhod*. Nov bălgarski universitet. Dostupné také z: http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/antropologiq_03/37.pdf.
- BOEV, Emil, VELEV, Mitrofan a VASILEV, Vasil, 1982. *Čirakman - Karvuna - Kavarna*. Vydání první. Sofie: Отечествен фронт.
- BOŽKOV, Tanjo, 2012. *Brjak na horizonta*. Kavarna.
- CIMEONOV, Valentin, 2014. *Devet prikazki za bălgarskite zemi*. Vydání první. Sofie.
- CONEV, Kirjak, 2012. *Minalo bez bădešte*. Dobrič. Bulharsko: Matador 74. ISBN 9789543713257.
- CONEV, Kirjak a Miroslava CONEVA, 2006. *Ba'alguri*. Sofie: Domino.
- DIAMANDIEVA-JORDANOVA, Elena, 2011. *Iskri ot minaloto, čast vtoră*. Kavarna.
- ERIKSEN, Thomas Hylland, 2012. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-053-7.
- ERIKSEN, Thomas, 2008. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-465-6.
- FATKOVÁ, Gabriela a Velička CHĚTOVA, 2013. *Karakačanská poezie 21. století: Velička Chětova*. Brno: Porta Balkanica. ISBN 9788090484665.

STAMENOVA, Živka, 2007 *Gagauzite v Bălgarija. Zapiski ot terena*. Etnografski institut s muzej (Bălgarska akademija na naukite). Sofie: Etnografski institut s muzej kăm Bălgarska akademija na naukite.

GEERTZ, Clifford, Václav HUBINGER, Hedvika HUMLÍČKOVÁ a Hana ČERVINKOVÁ, 1973. *Interpretace kultur: Vybrané eseje*. Vydání první. Praha: Sociologické Nakladelství.

CHRISTOV, Kiril, 2015. *Gagauzové severovýchodního Bulharska*. Plzeň. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce Mgr. Lenka Jakoubková, Ph.D.

JEŘÁBEK, Hynek, 1992. *Úvod do sociologického výzkumu*. 1. Praha: Carolinum.

JIREČEK, Konstantin, 1888. *Cesty po Bulharsku*. Vydání první. Praha: Matice česká. Dostupné také z: <https://archive.org/details/afh1437.0001.001.umich.edu>

KARANFILOV, Anton, 2002. *Letopisen almanah. Karvuna 1230 r. - Kavarna 2000 r.* Varna: Kontur.

KARANFILOV, Anton, 2002. *Pamjatno da bădet ili hronika na edno vāzvīseto i zemno delo*. Varna: Kontur.

KARANFILOV, Anton, 2003. *Enciklopedija Kavarna*. Varna: Kontur. ISBN 9548230267.

KARANFILOV, Anton, 2003. *Hroniki za stari kavarnenski rodove. Kniga pārva*. Varna: Kontur.

KARANFILOV, Anton, 2010. *Bit i duševnost na kavarnenci*. Kaleidoskop. Kavarna: GIM - Kavarna.

KATCHANOVSKI, Ivan, 2005. Small Nations but Great Differences. Political Orientations and Cultures of the Crimean Tatars and the Gagauz. *Europe-Asia Studies*. 57(6), 877-894. DOI: 10.2307/30043928. ISSN 09668136. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/30043928>

KREISSLOVÁ, Sandra, 2013. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců: na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-7308-484-4.

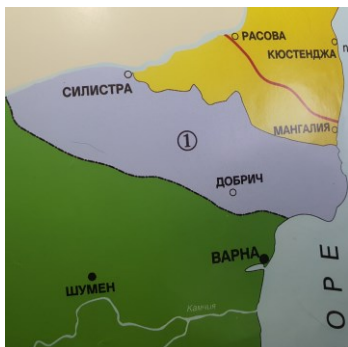
LOZOVIUK, Petr, 2005. *Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 80-7194-752-0.

MASŁOWSKI, Nicolas, Jiří ŠUBRT a IBID., 2014. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2689-5.

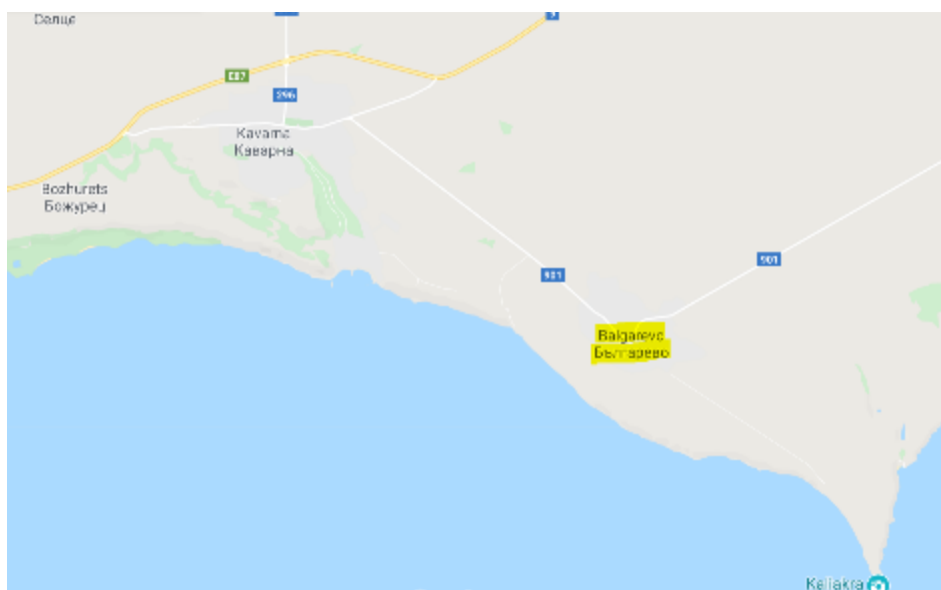

- MATEEVA, Vanja, 2006. *Gagauzite - ošte edin pogled*. 1. Sofia: Marin Drinov Academic Publishing House. ISBN 954-430-990-X.
- MIRČEVA, Darina, 1987. Istoričeski hipotezi za proizhoda na gagauzite. *Kavarna*. Sofie: Otečestvenija front.
- NASIDZE, Ivan, Dominique QUINQUE, Irina UDINA, Svetlana KUNIZHEVA a Mark STONEKING, 2007. The Gagauz, a Linguistic Enclave, are not a Genetic Isolate: The Gagauz, a Linguistic Enclave: The Gagauz, a Linguistic Enclave. *Annals of Human Genetics*. 71(3), 379-389. DOI: 10.1111/j.1469-1809.2006.00330.x. ISSN 00034800. Dostupné také z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1469-1809.2006.00330.x>
- NENOV, Kosta, 2010. *Tuk se raždat vetrovete*. Dobrič. Bulharsko: Matador 74. ISBN 9789543712335.
- PEEV, Atanas, 2011. *Otec Pavel Atanasov - Dobrudžanec s vžroždenski duh*. Vydání první. Dobrič. Bulharsko. ISBN 9789543712823.
- RYCHLIK, Jan a Ivan PAVLOV, 2000. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny.
- STÖCKELOVÁ, Tereza, Tereza DVOŘÁKOVÁ a Ghosh ABU, Tereza STÖCKELOVÁ, ed., Yasar ABU GHOSH, ed., 2013. *Etnografie: improvizace v teorii a terénní praxi*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-148-0.
- ŠKODA, Milan, 2015. *Velké říše kočovníků: dvě tisíciletí ve stepích Evropy a Asie*. Vydání první. Praha: Vyšehrad. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-473-0.
- TONEV, Velko, 1995. *Bălgarskoto černomorie prez vžraždaneto*. Sofie: Akademično izdatelstvo Prof. Marin Drinov. ISBN 954430343x.
- VASILEV, Vasil, Conko GENOV a Dimo KICJOV, 1984. *Kavarna ot drevnostta do osvoboždenieto*. Roden kraj. Sofie: Otečestvenija front.
- VELIEV, Chamza, 2012. *Rodeni ot boga*. Varna: Izdat. Slavena.

12 Obrazová příloha

Obrázek 1 Oblast Jižní Dobrudži (šedou barvou)

Obrázek 2 Obec Bălgarevo. Zdroj: Google.

Obrázek 3 Opravená škola v Bălgarevu. 2017. Zdroj: archiv autora

Obrázek 4 Radnice v Bălgarevu. 2017. Zdroj: archiv autora.

Obrázek 5 Gagauzské centrum v Bălgarevu. 2017. Zdroj: archiv autora.

Obrázek 6 Hlavní náměstí v Bălgarevu. 2017. Zdroj: archiv autora.

Obrázek 7 Hlavní náměstí v Bălgarevu. 2017. Zdroj: archiv autora.

Obrázek 8 Demontrace v Kavarně. 2017. Zdroj: archiv autora.

Obrázek 9 Příjezd do Bălgareva. 2017. Zdroj: archiv autora.

Příloha 1.

Soupis digitalizovaných bulharsky psaných zdrojů

Ba'alguri (Conev, 2006),
Bit i duševnost na kavarnenci (Karanfilov, 2010),
Brjak na horizonta (Božkov, 2012),
Bălgarevo. Selište s dalečno i blízko minalo. Hronika na bažni săbitija (2006),
Bălgarski imena i tradicii (Stareva, 2006),
Bălgarskoto černomorie prez vāzraždāneto (Tonev, 1995),
Čirakman - Karvuna – Kavarna (Boev, 1982), Dostolepni ljude (Atanasov, 2009),
Dvet prikazki za bălgarskite zemi (Cimeonov, 2014),
Enciklopedija Kavarna (Karanfilov, 2003),
Gagauzite (Gradešliev, 1993),
Hroniki za stari kavarnenski rodove. Kniga pārvā (Karanfilov, 2003),
Iskri ot minaloto, čast vtora (Diamandieva-Jordanova, 2011)
Istoričeski hipotezi za proizhoda na gagauzite (Mirčeva, 1987),
Kavarna (Vasilev, 1984),
Kavarna ot drevnostta do osvoboždenieto (Vasilev, 1984),
Kavarnenci pred oltara na duhovnostta (Karanfilov, 2010, 2013),
Kavarna v stari karti i grabjuri (III-XIX v.) (Stoimenov),
Letopisen almanah. Karvuna 1230 r. - Kavarna 2000 r. (Karanfilov, 2002),
Minalo bez bădešte (Conev, 2012),
Otec Pavel Atanacov (Peev, 2011),
Pamjatno da bădet ili hronika na edno vāzvīšetō i zemno delo (Karanfilov, 2002),
Rodeni ot boga (Veliev, 2012),
Rodstvo i proizhod (Blagoeva, 2014).

Příloha 2.

Přehled informátorů

Kód informátora	Přibližný věk	Charakteristika	Místo
Informátor 1	35+	Zaměstnankyně etnografického muzea	Balčik
Informátor 2	50+	Zaměstnanec archeologického muzea	Balčik
Informátor 3	60+	Seniorka, Bulharka	Balčik
Informátor 4	40+	Knihovnice, manželka Gagauze	Kavarna
Informátor 5	90+	Seniorka	Bălgarevo
Informátor 6	70+	Senior	Mogilište
Informátor 7	50+	Jordanka, terénní průvodkyně, rodina 1	Bălgarevo
Informátor 8	45+	Elena Urumčeva, přírodovědné centrum	Bălgarevo
Informátor 9	70+	Konstantin, rodina 1	Bălgarevo
Informátor 10	70+	Děd, rodina 2	Bălgarevo
Informátor 11	80+	Děd Kučukov, rodina 3	Bălgarevo
Informátor 12	40+	Georgi Čalukov, starosta	Bălgarevo
Informátor 13	70+	Nikolaj, rodina 4	Bălgarevo
Informátor 14	45+	Dima, vedoucí projektu centra Ongăl	Bălgarevo
Informátor 15	40+	Darina	Bălgarevo
Informátor 16	35+	Krasimir, rodina 5	Bălgarevo
Informátor 17	50+	Gergana, gagauzské centrum	Bălgarevo
Informátor 18	80+	Prodavačka vlastních výrobků	Bălgarevo
Informátor 19	70+	Anastasia, rodina 5 (matka Krasimira)	Bălgarevo
Informátor 20	60+	Ganev, režisér, gagauzský spolek	Bălgarevo
Informátor 21	20+	Kost'a	Bălgarevo
Informátor 22	40+	Teodora, servírka	Bălgarevo
Informátor 23	35+	Atanas	Bălgarevo